

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADEMIJA

Pedagoģijas fakultāte

Nepilna laika klātienes studijas

Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

ALISE KAIČENKO

Runas sekmēšanas iespējas jaunākajā pirmsskolas vecumā

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Lektore

Mg.philol.

Māriete Poiša

Akadēmiskais amats

Grāds

Vārds, Uzvārds

Paraksts

Alūksne

2016

Anotācija

Bakalaura darba nosaukums ir „Runas sekmēšanas iespējas jaunākajā pirmsskolas vecumā”. Darba mērķis ir teorētiski izziņāt un praktiski pētīt rotaļas nozīmi jaunākajā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības sekmēšanā. Darbs sastāv no 3 nodaļām un X apakšnodaļām, secinājumiem, izmantotās literatūras un avotu saraksta un pielikumiem.

Bakalaura darba pētījuma mērķis:

- Pētīt un analizēt rotaļu nozīmi runas attīstības sekmēšanai jaunākajā pirmsskolas vecumā

Pētījuma uzdevumi:

- Analizēt pedagogu un psihologu atziņas par runas attīstību
- Raksturot jaunākā pirmsskolas vecumposma likumsakarības runas attīstības sekmēšanai
- Izziņāt jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības teorētiskos aspektus rotaļās
- Pētīt runas prasmju attīstīšanas iespējas jaunākajā pirmsskolas vecumposmā.

Teorētiskajā daļā apskatīju šādu autoru darbus kā : B. Brice, D.Markus, G.Svence, Ļ.Vigotskis, D.Dzintere, D.Lieģeniece, V.Romenkova, D.Augstkalne, A.Ļubļinska.

Praktiskajā daļā tika veikts bērnu novērojums dažādās situācijās. Tika veikts tests bērnu runas attīstības noteikšanai, kā arī pētījums- kā rotaļas ietekmē bērnu runas attīstību. Pētījums ilga 3 mēnešus un 3 nedēļas. Veiktais pētījums ļauj secināt, ka rotaļas ietekmē bērnu runas attīstību jaunākajā pirmsskolas vecumā. Līdz ar to apstiprinās hipotēze, ka jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstība rotaļās tiks sekmēta, ja:

- skolotājs ievēros bērna psihiskās un fiziskās attīstības likumsakarības;
- skolotājs nodrošinās bērniem iespēju iesaistīties rotaļās;
- bērns iesaistīsies dažādās rotaļās.

Kopējais darba apjoms ir 52 lapas, 4 tabulas, 1 attēls, atziņu un informācijas izmantotais literatūras un avotu kopējais skaits 30

Annotation

Bachelor's thesis is „Speech promotional opportunities in the latest pre-school age”. The objective of the work is theoretical and practical study the role to play in promoting the development of pre-school age children. The work consists of 2 chapters and 8 subdivisions, conclusions, and the list of sources and attachments.

Bachelor thesis objective of the study:

- To research and analyze the importance of play to promote development of speech-to-date pre-school age Tasks of the research:
- Analyze pedagogues and psychologists learned about speech development
- Describe the most recent pre-school age group regularities of speech to promote development
- To find out the latest preschoolers speech development theoretical aspects play
- To study the speech skills development opportunities in the latest pre-school age group

Theoretical part looked at such authors as: B. Brice, D.Markus, G.Svence, L.Vigotsky, D.Dzintere, D.Lieģeniece, V.Romenkova, D.Augstkalne, A.Łubļinska.

Practical part was conducted in children's observation in different situations. It was a test to determine the children's speech development, as well as pētījums- games affect children's speech development. The study lasted 3 months and 3 weeks. A study suggests that games affect children's speech development in the latest pre-school age. Consequently, the hypothesis that younger preschoolers speech development play will be facilitated if:

- teacher will respect the child's mental and physical development regularities;
- the child will engage in various pastimes.

The total amount of 52 pages, tables 4, 1 image, knowledge and information used literature and sources the total number of 30

Saturs

Ievads	5
1.Valoda un runa pedagogu un psihologu atziņās	11
1.1. Runas attīstības raksturojums jaunākajā pirmsskolas vecumposmā.....	13
1.3. Rotaļas nozīme bērnu runas attīstības sekmēšanā	19
1.4.Rotaļu veidi un funkcijas, to izmantošanas iespējas runas attīstībā	24
2.Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības sekmēšana rotaļā	29
2.1.Pētījuma metodoloģiskais pamatojums	29
2.2. Sākotnējā bērnu grupas novērošana.....	31
2.3. Bērnu runas attīstības sekmēšana rotaļās.....	35
2.4. Atkārtotas novērošanas rezultātu apstrāde un analīze	43
Secinājumi	46
Literatūras un avotu saraksts	47
Pielikumi.....	49

Ievads

Pirmie dzīves gadi ir brīnumains laiks mazuļa valodas attīstībā. Apmēram divu gadu vecumā daži vārdiņi pārvēršas par teikumiem, bet vēl pēc gada vecākiem un bērniem ir garas, kopīgas sarunas. Tas, kā šajā laikā runā un ieklausās bērņā, ietekmē ne tikai bērņa vārdu krājumu un saziņas spēju attīstību, bet arī sevis izprašanu un attieksmi pret apkārtējiem.

Bakalaura darba tēma tika izvēlēta, galvenokārt, vadoties pēc tēmas aktualitātes. Ļoti bieži var novērot, kā bērni aug un tiek nepareizi lietota valoda. Visbiežāk tas ir novērojams ģimenēs, kur izglītības līmenis ir zems un vecākiem nav laika nodarboties ar bērnu izglītošanu. Aktuāla ir tā saucamā „auklīšu valoda”, kādā dažkārt runā māmiņas, piemērojoties sava mazuļa runas prasmei. Lai arī pēc kāda laika māmiņas to pārtrauc darīt, tomēr liekas, ka bērniem paliek atmiņā nepareizi lietoti vārdi un apzīmējumi. Jāsāk jau no pirmajām dzīves dienām ar bērnu runāt kā ar pieaugušo, nav vajadzības visu lietot pamazināmās formās un nevajadzīgos apzīmējumos- lai bērns jau no dzimšanas mācās pareizu, skaidru un tīru latviešu valodu.

Darbā galvenokārt izmantotas tādu autoru atziņas un raksti kā G.Svence, S. Tūbele, D.Markus, Ž.Piažē, A.Līduma, A.Špona un Ļ.Vigotskis, kas ir atstājis ļoti nozīmīgus savus darbus psiholoģijā un pedagogijā, kas mudina iepazīties ar jaunām idejām, nokļūt interesantajā un intelektuālajā spriedzes pilnajā zinātniskajā pasaulē un meklēt risinājumus sarežģītām situācijām.

Pētījuma objekts: rotaļas runas attīstības sekmēšanai

Pētījuma priekšmets: runas prasmju sekmēšana jaunākajā pirmsskolas vecumposmā

Pētījuma mērķis: teorētiski pamatot un praktiski pētīt runas attīstības veicināšanas nozīmi jaunākajā pirmsskolas vecumposmā

Hipotēze: jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstība rotaļās tiks sekmēta, ja:

- skolotājs ievēros bērņa psihiskās un fiziskās attīstības likumsakarības;
- bērns iesaistīsies daudzveidīgās rotaļās, atbilstoši bērnu pieredzei interesēm un vajadzībām.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagogisko un psiholoģisko literatūru par bērnu runas attīstību.
2. Raksturot jaunākā pirmsskolas vecumposma likumsakarības runas attīstības sekmēšanai.
3. Izzināt jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības teorētiskos aspektus rotaļās
4. Pētīt runas prasmju attīstīšanas iespējas jaunākajā pirmsskolas vecumposmā.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā:

Psiholoģiskās un pedagoģiskās literatūras analīze par rotaļu kā bērna runas attīstības sekmētāju pirmsskolas izglītības iestādē.

Empīriskās metodes:

- novērojums (bērnu)
- intervija (skolotāju)

Pētījuma bāze: Balvu novada pirmsskolas izglītības iestāde „X”

1.Valoda un runa pedagogu un psihologu atziņās

Personības intelektuālā, emocionālā, sociālā attīstība, kā arī kultūras vērtību apguve un radīšana nav iedomājama bez dzimtās valodas. Ar un caur valodu bērns uztver, izprot, sakārto un arī rada pasauli. Ļ.Vigotskis norāda, ka runas primārā funkcija ir komunikatīvā funkcija. "Runa pirmām kārtām ir sociālās saskarsmes līdzeklis, izteikšanās un saprašanas līdzeklis. Saziņa, ja to nepastarpina runa vai kāda cita sistēmas zīme vai saziņas līdzeklis, ir iespējama tikai visprimitīvākajā līmenī un ļoti ierobežotā apjomā, kā tas vērojams dzīvnieku pasaulē." (Vigotskis, 2002, 15)

Psiholoģijas terminu vārdnīcā vārdi „valoda” un „runa” definēti šādi: **valoda** ir sociāli psiholoģiska parādība, tā ir sabiedriski nepieciešama un vēsturiski nosacīta. Tai ir savi likumi, kas attiecas un fonētiku, leksiku, gramatiku un stilistiku. **Runa** ir vēsturiski izveidojusies cilvēku saskarsmes forma ar valodas starpniecību, tā īstenojas pēc valodas likumiem (Psiholoģijas vārdnīca).

Kā jebkuru jomu cilvēka attīstībā, arī runas attīstību un līdz ar to valodas apguvi ietekmē iedzimtība jeb ģenētiskie faktori un vide. Runa attīstās atdarināšanas procesā, un atdarināšana ir beznosacījuma reflekss, kuru neapgūst, bet, kas ir dabas dots (Freibergera, 2006,135). Tas nozīmē, ka bērnam runa ir iedzimta, bet ir jāsekmē tās attīstība, ja runa attīstās atdarināšanas procesā.

Bērnu runas pamatā ir iedzimta reakcija, kā arī dabīgais reflekss, kuru sauc par beznosacījuma refleksu (Vigotskis, 2002, 632).

A.Ļubļinska ir izdalījusi septiņus aspektus bērna runas veiksmīgai attīstībai. Tie ir:

- noteiktu skaņu kompleksa izdalīšana no veselā;
- katra skaņa kompleksa sīka fonemātiskā analīze;
- nosauktā vārda attiecināšana uz noteiktu priekšmetu;
- radniecisku priekšmetu, parādību, pazīmju, attiecību vispārināšana un apzīmēšana ar vienu un to pašu noteiktu vārdu;
- ar noteiktiem gramatiskiem sakariem apvienotu vārdu grupas uztvere;
- artikulācijas mehānisma apguve;
- māka katrā atsevišķā gadījumā izvēlēties vajadzīgos vārdus, izteikt savas domas citiem cilvēkiem saprotamos teikumos.

Valodas apguvē ir divi ceļi: bērna ikdienišķajā, dabiskajā saskarsmē ar apkārtējiem pieaugušajiem un vecāku, pedagogu īpaši organizētu mācību procesā. Kā norāda A.Ļubļinska, bērna runa veidojas pieaugušo valodas ietekmē, un lielā mērā tā atkarīga no

- pilnvērtīgas valodas vides;
- pietiekošas runas prakses;
- audzināšanas un mācībām;
- bērna psihofiziskās veselības (Ļubļinska, 1979, 8).

Ļoti liela loma bērna runas attīstībā ir pieaugušajiem, ar kuriem bērns atrodas kopā. Bieži vien liekas, ka bērns vēl neko nesaprot, ka vēl ir mazs, ka nav vajadzības ar viņu runāt, bet tas tā nav. Bērnam atmiņā paliek viss, ko ir dzirdējis. Ž. Piažē mācībā par egocentrisko runu galvenais saturs ir šāds: bērna runa agrīnajā bērnībā lielākoties ir egocentriska. „Tā nekalpo sazināšanās mērķiem un neveic komunikatīvas funkcijas, tā tikai skandē, ritmizē un pavada bērna darbību un pārdzīvojumus līdzīgi tam, kā akompanements, neko būtisku nemaina ne bērna darbībā, ne viņa pārdzīvojumos, tā būtībā neiejaucas galvenajā melodijā, tās uzbūvē (Vigotskis 2002, 44). Bieži tiek novērots, ka bērns savas runas manieres ir iemantojis no vecākiem, jo nepārtraukti atrodas viņu tuvumā. Ja bērns ir lietojis nepareizus vārdus, izteicienus un ilgi nav uzsācis iet bērnudārzā, tad ir ļoti grūti bērnu pārmācīt un iemācīt, kā pareizi jāizrunā vārdi un jāveido teikumi.

Runa izraisa trīs cēloņi: ekspresīvā tendence, sociālā tendence un „internacionālā” tendence. Pirmie divi cēloņi neveido cilvēka runai raksturīgas iezīmes, tie izpaužas arī „runas” iedīglī dzīvniekiem. Bet trešais moments pilnībā izpaliek dzīvnieku „runā” un ir specifiska cilvēka runas iezīme (Vigotskis, 2002, 78).

Egocentriskā runa- runa, kurā dominē es forma, dominē egocentriskā domāšana, apkārtējās pasaules norises bērns uztver atkarībā no sevis, savas sensorās pieredzes.

Fonemātiskā runa- gramatisko formu saskaņošanās runā: vārdu galotņu, darbības vārdu formu saskaņošanās, sasaistot vārdus (77.lpp Personības attīstības psiholoģija, Svence.).

Irēna un Linda Hadaņonokas ir izstrādājušas metodes, ar kuru palīdzību veicina bērnu runas attīstību. Pielietojot M.Montesori metodes, tika izveidoti darba paņēmieni, kā jāstrādā ar maņām, kuras ir ļoti svarīgas valodas sistēmas attīstībā.

Runa ir kreisā plauksta + labā plauksta+ galvas smadzenes +orālā daļa+maņas+stāja. Tā nav tikai mutiska runa, bet rakstīšana un lasīšana.

Taustes maņa, ja tā tiek smalki attīstīta, pārvēršas par domāšanas spēju, kad attīstās smadzenes. Tauste ir pamats domāšanai, nevis informācijas savākšanai, komplicēšanai. Bērnam jāļauj izpētīt visas faktūras, kuras ir dabiskas- vilna, koks, zīds, kokvilna, čiekuri, akmentiņi, kociņi,

žagariņi, ūdens, smiltis, skujas utt. Darbinot roku sīko muskulatūru, attīstīsies īpašs pirkstu jūtīgums (tauste), sekmīgi veidosies fonemātisko iemaņu ceļi galvas smadzenēs. Ja pirkstu kustības attīstās atbilstoši vecumam, tad arī runa atbilst normai.

Sīkās motorikas attīstīšana jāsāk jau no zīdaiņa vecuma. Rokas kustības sāk pakļauties redzes kontrolei, līdz maza bērna pirkstu kustības kļūst līdzīgas pieaugušā rokas kustībām. Taustei var pievienot aukstuma, siltuma sajūtas.

Taustes maņa un redzes maņa ir cieši saistītas. Katrai krāsai ir dvēseliska kvalitāte. Tiklīdz notiek gaismas kairinājumu primārā analīze un kodēšana nervu impulsos. Valodas apguvē nepieciešama arī redzes kontrole. Redzīgs bērns uzmanīgi seko runātāja lūpu, mēles kustībām, mēģina atdarināt artikulāciju.

Ožas maņas izstrādājot, visām smaržām un smakām jābūt dabiskām. Bērnam jāiemācās pazīt patīkamas, neuzbāzīgas kosmētiskas smaržas, maisīnos sabērtas garšvielas u.c. svarīgais ožas sensoriskā sistēma. Informācija no ožas receptoriem pa nervu šķiedrām nonāk tieši galvas smadzeņu daļā, ko sauc par ožas sīpolu. Interesanti, ka viss, kas saistās ar ožas sistēmu, labi iegulst atmiņā.

Dzirdes maņa. Darbā ar bērniem, kam ir valodas sistēmas traucējumi, nepieciešamas ļoti smalkas skaņas. Ļoti daudz jādzied, visam jābūt ritmā. Var spēlēt ritmiskās spēles. Valdorfa bērnudārzā audzinātājas dzied, ka laiks pusdienot, un visi bērni uzreiz kā pīlēni dodas ēst- kļūst, bez trokšņa (Hadaņonoka, 2013, 50). Tas liek secināt, ka viss, pilnīgi viss, kas saistās ar bērna vispārējo attīstību, ir saistīts ar bērna runu. Bērns iepazīst pasauli caur maņām, tā veidojas bērna priekšstati un veselīgi, pareizi bērni ielikti „pamati” ir garantija pozitīvai un sekmīgai bērna attīstībai turpmāk.

- *Analizējot pedagogu un psihologu atziņas par bērnu runas attīstību, var secināt, ka runas attīstība ir viens no galvenajiem attīstības rādītājiem, ka liela nozīme bērna personības veidošanā ir vispusīgai bērna attīstībai.*
- *Runa nevar attīstīties, ja nav sarunu biedru.*
- *Tā kā bērns uzkrāj savu iegūto pieredzi, kas tieši ietekmē bērna attīstību, tad tas, cik pozitīvi notiek šī attīstība tiešā veidā, ietekmē bērna runas attīstību.*
- *Līdz ar runas attīstīšanos, attīstās bērna domāšana- bērns ne tikai apvieno priekšmetus pēc to ārējām pazīmēm, bet sāk izdalīt priekšmetu būtiskās īpašības, grupē tās pēc materiāla, īpašībām.*

1.1. Runas attīstības raksturojums jaunākajā pirmsskolas vecumposmā

Cilvēks apkārtējo pasauli iepazīst ar domāšanas, atmiņas, priekšstatu, iztēles un valodas palīdzību. Visi šie procesi veido intelektu. Gan intelekts, gan valoda cilvēkam veidojas jau agrā bērnībā un tālāk pilnveidojas pirmsskolas, skolas un brieduma gados.

No 2 gadu vecuma bērnam ir aktīva interese par visu: visu grib zināt, visu grib pataustīt, ieraudzīt, saklausīt, tas ir „kāpēcīšu” vecums. Taču 2 gadu vecumā pasīvais vārdu krājums vēl ir 3 reizes lielāks nekā aktīvais. Bērni sākumā labāk reaģē nevis uz vārdu nozīmi, bet uz situāciju, ar ko vārds saistījies vai pašlaik saistās. Vārdu bērns uztver kopā ar žestiem, mīmiku, pantomīmisku, balsis intonāciju (Svence, 1998, 67). Bērniem ir svarīgas emocijas, kura valda apkārt, tādā veidā bērns izšķir labo no sliktā, pareizo no nepareizā. Lai arī bērns vēlas daudz ko pateikt, viņam tas vēl nesanāk, jo nav aktīvais vārdu krājums tik liels, cik pasīvais.

Otrajā dzīves gadā bērna attīstības procesu iedala divos periodos:

- no 1 gada- 1 gadam 6 mēnešiem;
- no 1 gada 6 mēnešiem- 2 gadiem.

Valodas attīstības uzdevumi abos periodos ir vieni un tie paši:

- attīstīt pieaugušā runas izpratni;
- veicināt runas atdarināšanas spēju attīstību;
- uzkrāt vārdu krājumu;
- pilnveidot valodu kā sazināšanās līdzekli.

V.Kalniņa un Dz.Skrube runas attīstīšanai organizētos pasākumus iedala četrās grupās:

- dzīvā un nedzīvā objekta vērošana;
- didaktiskās rotaļas ar priekšmetiem;
- priekšmetu attēlu apskatīšana;
- literāro darbu klausīšanās.

Bērni izrunā vārdus, kuru nozīmi viņi saprot, bet vērojama it kā „vārdu rotaļa”: bērns izrunā daudz vārdu, izrunā tos ar redzamu patiku, dažbrīd nepiešķirot tiem nekādu nozīmi.

Trešajā dzīves gadā jūtamas kvalitatīvi jaunas izmaiņas bērna valodas attīstībā. Šis vecums ir ļoti svarīgs, jo bērns jāmāca saprast pieaugušā runu bez uzskates. Uzdevumi šajā vecumā ir :

1. aktīvā vārdu krājuma paplašināšana;
2. valodas gramatisko iemaņu apguves pilnveidošana;
3. runas aktivitāte, kā arī spējas sazināties ar pieaugušajiem un bērniem attīstība.

Šajā vecumā pamazām attīstās vispārināšanas process, līdz ar to veidojas jēdzieni. Vispārinātu nozīmi iegūst ne tikai vārds, kas apzīmē pazīstamu priekšmetu vai darbību, bet arī tas, kas apzīmē

priekšmetu īpašības, kvalitāti un apkārtējo cilvēku funkcijas. Bērns jau spēj konstatēt, kas bieži atkārtojas, izdara primitīvu salīdzināšanu un secinājumus. Vārdu krājums palielinās no 1200 līdz 1300 vārdiem. Bērni savā runā lieto gandrīz visas vārdšķiras. Valoda kļūst sarežģītāka arī gramatikas uzbūves ziņā. Tiek lietoti paplašināti teikumi. Plašāks kļūst runas pielietojums. Strauji attīstās spēja atdarināt, atveidot to, ko bērns dzird. Savu radušos interesi bērns izsaka ar vārdiem. Bērns viegli atceras īsus dzejolišus, pasakas, stāstiņus, spēj atstāstīt īsu pasaku. Bērnam ir jāparāda, ka vienu un to pašu lietu ir iespējams nosaukt savādākā vārdā, kaut arī nozīme paliek tā pati. Tādā veidā bagātināsies bērna valoda. Bērns var izvēlēties, kādu vārdu viņš vēlas labāk lietot.

Trešais dzīves gads raksturīgs ar lielu runas aktivitāti. Bērns runā visur un vienmēr. Dažkārt šajā vecumā bērni sāk stostīties, jo strauji paplašinās vārdu krājums.

Savukārt psiholoģe Šantala Gazala no Austrālijas, ir izdalījusi posmus, kā attīstās bērna valodas prasmes:

- bērns lieto lietvārdus. Bērns sāks ar pareizu objektu nosaukšanu: mamma, tētis un citi ģimenes locekļi, daži vienkārši priekšmeti, piemēram, krūze, bumba.
- bērns var saīsināt vārdus. Viņš var izlaist burtus vārdos, piemēram, sakot „katupelis”, nevis „kartupelis”, vai arī saīsināt vārdus, sakot, piemēram, „pude”, nevis „pudele”. Tas ir tāpēc, ka viņš vēl nav attīstījis spēju atkārtot katru šo vārdu skaņu.
- bērns izmanto vispārinājumus. Bērni bieži vien ar vienu un to pašu vārdu apzīmē dažādus objektus, piemēram, vārdu „suns” bērns var lietot, runājot par jebkuru četrkājaino dzīvnieku, bet „piens” var apzīmēt jebkuru dzērienu. Viņš sāk ievērot kopīgās apkārtējo priekšmetu iezīmes.
- bērns lieto „telegrāfisko” runu. Mazi bērni lieto īsas frāzes un izlaiž vārdus, bez kuriem var iztikt, piemēram, „tētis ārā”, „vēl cepums”, „ēst iet”.
- bērns izmanto pielāgošanu. Bērni pielāgo gramatikas likumus savām vajadzībām. Kā zināms, lietvārdiem dažādās dzimtēs ir atšķirīgas galotnes. Bērns var veidot vīriešu dzimtes lietvārdus no vārdiem, kuri ir tikai sieviešu dzimtē, piemēram, „ģitārs” (ģitāra) vai „panTERS”(pantera). Arī darbības vārdu saskaņošanā ar lietvārdiem viņš var izmantot nepareizas formas, piemēram, „es iet gulēt” vai „tu grib saldējumu”. To var uzskatīt par saprātīgu pielāgošanu, tomēr, ja vecāki un skolotāji nepareizo pateikto vārdu atkārtos pareizi, mazulis pamazām iemācīsies valodas īpatnības.
- „Es” un „mans” jaukšana. Bērns, veidojot teikumus, var teikt „es bumba”, nevis „mana bumba”, vai „mans iet uz parku”.

- bērns var stostīties un stomīties, izrunājot vārdus. Viņš var stomīties, jo ātrā tempā apgūst jaunus vārdus, taču tas izzudīs, kad viņš spēs pareizi izrunāt skaņas un zinās vairāk vārdu. Tad arī viņš varēs runāt daudz ātrāk (Gazala, 2009, 111). Ir svarīgi, lai vecāki, pedagogi un apkārt bērnam esoši cilvēki pamana, kādas kļūdas bērns pieļauj, izrunājot vārdus, teikumus. Ir jāmacās pareizi bērnam pateikt par to, kā ir jāsaka pareizi.

Stostīšanās ir diezgan biežs runas traucējums. Divus līdz trīs gadus veciem bērniem sastop tā saukto „attīstības stostīšanos”. Šai gadījumā bērns domā ātrāk, nekā spēj runāt, un netiek ar valodu līdzi. Ja šo stostīšanos pilnīgi atstāj bez ievēribas, tā drīz izzudīs, jo bērns nemaz to neapzinās. Turpretim, ja viņu dara uzmanīgu par stostīšanos, viņš apzināti mēģinās runāt pareizi, kas parasti pastiprina stostīšanos. (Špalleka, 2002, 176)

Bērna daudzveidīgā darbība ar priekšmetiem un rotaļlietām, bagātīga emocionālā saskarsme ar māmiņu un tēti ir pamats viņa valodas pilnvērtīgai attīstībai. Valodas attīstība šajā posmā notiek pieaugušo runas atdarināšanas, imitācijas ceļā, tāpēc ar bērnu arī šajā vecumā pēc iespējas vairāk jāsarunājas par apkārtējām lietām, parādībām, jāstāsta pasakas, jādzied dziesmiņas, turklāt ar bērnu jārunā lēni, skaidri, pareizi. Reizē ar valodas attīstību veidojas arī jēdzieniskā domāšana (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 40).

Bērna runa ir dinamiska, tā attīstās laikā un telpā, tā ir subjektīva un individuāla. L. Vigotskis, analizējot bērnu runas un domāšanas problēmas Ž. Piažē mācībā, akcentē, ka tā ir kvalitatīva problēma- process, pirmām kārtām, atkarīgs no tā, ka bērna prāts pamazām maina savu raksturu. Uzmanības centrā nepieciešams izvirzīt to, kas bērnam ir, to, kas piemīt bērna domāšanai un piešķir tai atšķirīgas īpatnības un iezīmes, jo bērns nav mazs pieaugušais.

Bērna valodas attīstība ir skatāma saistībā ar viņa attīstību veselumā. Jau savulaik vācu psihologs V.Šteins norādīja, ka valoda atklāj visa garīgā augstāko pasauli. Spēja runāt piešķir attiecībām ar līdzcilvēkiem pavisam citu daudzējādību; valoda kļūst par priekšstatu, jūtu un gribas dzīves attīstības sekmētāju; viņa, visbeidzot īsti dara iespējamu visu patstāvīgo domāšanu (Vigotskis, 2002, 83).

Bērna runa nav atrauta no īstenības, no bērna praktiskās darbības, viņa aktivitātes, reālās pielāgošanās, tā „nekarājas gaisā”. Runa ir bērna saprātīgas darbības nepieciešama sastāvdaļa. Labvēlīgus, vēl pilnībā neizpētītus apstākļus bērna dzimtās valodas apguvei rada rotaļa (Dzintere, Augstkalne, 2006, 118).

Pētījumi psiholoģijā un pedagoģijā ir pierādījuši, ka pieaugušā runa ietekmē ne tikai bērna valodas apguves procesu, bet atstāj ietekmi uz visu bērna intelektuālo un emocionālo attīstību

kopumā. Represīvs runas raksturs iedarbojas graujoši, turpretī toleranta saskarsme ar runas palīdzību paaugstina bērna refleksīvās spējas (Freibergera, 2006, 135).

Mācoties runāt, veidojot savu valodu, bērni daudz atdarina. Par nevēlamu piemērošanos var uzskatīt nepareizi izteiktu bērna atbildi, ja pieaugušā jautājums bijis nepareizi formulēts. Piemēram: „Vai mūsu pilsētā ir (nepareiza forma) rūpnīcas?” Un visi bērni kori lepni atbild: „Ira.” Valodas kopšanā un cienīšanā svarīgs ir katrs vārds. Kāds jautājums tāda atbilde (Markus, 2003, 67).

Klausoties dažādu folkloras žanru darbus, bērni attīsta literārās jaunrades spējas un bagātina emocionālo pieredzi un valodu. Košākas bērnu valodas izveidei var izmantot dažādus valodas mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, kuri rodami tautas daiļradē.

Tautasdziesmas rosina ieklausīties valodā un iejusties tās bagātīgo izteiksmes iespēju pasaulē. Apsīšu Jēkabs ir teicis, ka mūsu tautasdziesmas ir avots, no kura var smelt tīru, skaidru, nesamaitātu valodu (Kuzina, 2008, 190).

Psihologi par agrīno bērniību sauc bērna attīstību no 1 līdz 3 gadu vecumam. Šim periodam ir jāveltī vislielākā uzmanība, jo šajā laikā sāk attīstīties bērna personības galvenās kvalitātes, tādas kā ES koncepcija, pašvērtējums, saskarsmes prasmes un iemaņas, sociālās lomas uz atdarināšanas un empātijas pamata, kā arī priekšmetu funkcionālā apguve atbilstoši sociālajām semiotiskajām nozīmēm, priekšmetu nosaukumu apguve, egocentriskās runas apguve. Runas attīstība ir saistīta ar visu kognitīvo procesu attīstību.

Runu bērni apgūst apbrīnojami ātri, īpaši pēc tam, kad viņi ir sākuši paši izrunāt pirmos vārdus. 2,5 gadu laikā bērna runa attīstās no pašiem primitīvākajiem izteicieniem līdz prasmei apzināti izteikt neformulētu domu ātrā tempā un gramatiski pareizos teikumos. G. Svence to attēlo šādā sistēmā:

- 1.gads- pirmie apzinātie vārdi (mamma, papa vai tēta, jā vai nē u.c.);
- 1,5 gadi- divu vārdu kombinācijas (mans suns, dzert sulu u.tml., protams, savā bērna fonētikā);
- no 2 līdz 2,5 gadiem- garāki izteicieni, piemēram, „tāpēc Jānis raudāja”, „liec zīmuli”, „kas tas ir”;
- 3 gadi- runu veido teikumi, bērni sarunājas, bet ne vienmēr atbild (Svence, 1999, 62).

Tātad, jau apmēram gadu veciem bērniem ir izveidojušies priekšstati par to, kas notiek, atrodas un kā sauc lielāko daļu lietu, kas atrodas bērnam tuvumā. Tai skaitā arī ēdiens, apģērbs, ķermeņa daļas, rotaļlietas. G. Svence uzsver, ka lietu nosaukumu un nozīmju izpratne ir sašaurināta, bērni, izprot atsevišķas lietas, ne kopsakarības un nianses. Un tikai ap 4 gadu vecumu bērni pamazām iemācās izprast lietu nianses un vispārinājumus.

Psihologe Šantala Gazala ir izdalījusi vecumposmus un tiem atbilstošās runas spējas:

1.tabula. Runas spējas atbilstoši vecumposmam (Gazala, 113).

Vecums	Runas spējas	Apraksts
24-36 mēneši	Izmanto daudz jaunu vārdu.	2 gadus veca bērna vārdu krājums paplašinās ļoti strauji.
500 vārdi	Sāk lietot teikumus, kas sastāv no 2 vai 3 vārdiem.	Teikumos lieto gan lietvārdus, gan darbības vārdus: „Mest bumbu”, „Mašīna brauc”.
	Veido dažus pabeigtus teikumus.	„Mamma iet prom” vai „Džūlija grib vēl”
	Vēl joprojām runā „savā valodā”.	Vecāki saprot apmēram 65-70% no bērna valodas.
	Pareizi lieto es/mans.	Bērns pārstāj jaukt „es” un „mans”
3-4 gadi 800 vārdi	Uzdod daudz jautājumu.	Jautā „kāpēc”, „kā” un „kad” par visu iespējamo.
	Izmanto sarežģītāku valodu.	Veido teikumus no 3 vai 4 vārdiem, un vecāki lielākoties saprot viņa teikto.
	Bieži lieto gramatiski pareizas konstrukcijas.	Runā ir arvien mazāk gramatisko kļūdu.
	Mazuli var labi saprast. Vēl joprojām runā ar sevi.	Vārdus saka pareizā kārtībā un veido pareizas frāzes. Mazuļa „īpašā valoda” ir lielākoties saprotama. Runā par reālām un izdomātām situācijām.

Izpētot tabulu, ļauj secināt, ka bērna valoda attīstās ļoti ātri, tāpēc vecākiem un pedagogiem ir jāspēj tikt līdzī un labot bērna valodu, runu, kamēr bērns nav iemācījies to lietot nepareizi. Vārdu krājums palielinās, tāpēc bērnam ir jālasa vairāk pasakas, jārunājas, lai bagātinātu valodu.

- *Runas attīstība bērniem notiek nepārtraukti, bet visaktīvāk tas notiek apmēram divu gadu vecumā, kad bērns spēj saprast, ko pieaugušais runā bez uzskates līdzekļiem.*

- *Bērnam sarunāties ir interesanti, dažkārt to dara tāpēc, ka vēlas klausīties savā balsī, izmēģināt dažādus vārdu variantus, izmēģināt balss skaļumu. 2-3 gadu vecumā bērns spēj izteikt savas domas vienkāršos teikumos.*
- *Bērniem ļoti interesē pasaku lasīšana, jo pasakās var dzirdēt vārdus, ko, iespējams, ikdienā nelieto.*
- *Šajā vecumā sākas „kāpēcīšu” periods, tas nozīmē, ka bērni meklē cēloņsakarības starp lietām un to norisēm*

1.3. Rotaļas nozīme bērnu runas attīstības sekmēšanā

Labums, ko dod rotaļas, ir neizmērojams. Tās ir vairāk nekā ikdienišķa laika pavadīšana, un tām ir ļoti liela nozīme bērna augšanā un mācīšanās. Rotaļas palīdz bērna fiziskajai, garīgajai, sociālajai un emocionālajai attīstībai. Ar rotaļām viņš uzlabo motorikas prasmes, piemēram, skriešanu, lēkšanu; attīsta valodu; uzlabo atmiņu; iemācās, kā visas lietas darbojas un kā atrisināt problēmas. Spēlēšanās palīdzēs attīstīt radošās spējas un iztēli.

Rociņas un pirkstiņi ir ļoti svarīgi bērna prāta spēju attīstībā. Zonas, kas atbildīgas par pirkstiņu koordinētu darbību, ir tuvu blakus runas centriem smadzenēs, tāpēc kustinot pirkstus, tiek trenētas arī citas svarīgas smadzeņu zonas. Pirkstiņspēles palīdz bērniņam sākt runāt ātrāk, labāk apgūt matemātiskas kategorijas. Nemaz neapzinoties, vecāki jau gadsimtiem ilgi ar šādiem pirkstiņu vingrinājumiem palīdz bērniem apgūt valodu un attīstīt prāta spējas. Zinātnieki ir atklājuši, ka bērna runas spēju attīstība sākas tad, ja tiek aktīvi attīstīta pirkstiņu sīkā motorika.

Ikdienā bērni un pieaugušie lieto divus šķietami vienādus apzīmējumus bērna radošajai darbībai- rotaļa un spēle. Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā vārds **rotaļa** aprakstīts kā:

- interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim;
- svarīga mācīšanās darbība bērniem pirmsskolas un jaunākā skolas vecumā;
- bērnības būtiska sastāvdaļa;
- bērna attīstības un audzināšanas pamatveids;
- jūtu, domāšanas un jaunrades skola(Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000,150).

Psiholoģijas vārdnīcā skaidrojums vārdam **rotaļa** ir šāds:

- aktivitāte, kas sniedz gandarījumu neatkarīgi no rezultāta;
- nenopietna un nemērķtiecīga darbība;
- viena no pamatīpašībām un izdomāta situācija. Tikpat svarīga ir bērnu brīva vēlmju izteikšana, iniciatīva un nenoteiktība;
- rotaļā notiek iemaņu un prasmju attīstība, pieaugušā darbības imitācija un manipulācija ar aizvietojošiem priekšmetiem. Dažreiz šo aizvietošanu saprot kā bērnu iztēles bagātību (Psiholoģijas vārdnīca, 124).

Neskatoties uz acīmredzamo vienkāršību, bērna rotaļa ir ļoti sarežģīta parādība. Ar jēdzienu „rotaļa” izprot:

- īpašu attieksmi pret pasauli;
- īpašu bērna darbību, kura noris un mainās kā viņa subjektīvā aktivitāte;
- bērna sociāli apgūtu darbības veidu vai attieksmi pret pasauli;
- darbību, kuras gaitā attīstās bērna psihe;
- bērna dzīves organizēšanas sociāli pedagoģisko formu.

Pastāv daudzas bērnu rotaļas klasifikācijas. Rotaļas iedala manipulatīvajās rotaļās, sižeta-lomu rotaļās, celtniecības rotaļās, tās izprotot kā darbošanos ar dažādu negatavu materiālu, un režisoriskajās rotaļās, kuru pamatā ir gatavu rotaļlietu kombinēšana. Bērnu apmācības procesā ir radies vēl kāds rotaļu veids- didaktiskās rotaļas (Romenkova, 2008, 22).

1.attēls. Rotaļas iedarbība uz bērna attīstību veselumā (Dzintere, Stangaine, 23)

Bērns pirmsskolas vecumā ir ļoti plastisks un viegli apmācāms, bet viņa iespējas ir ierobežotas viņa psihofizioloģisko īpašību dēļ. Bērns pirmsskolas vecumā jau ir spējīgs mācīties pēc pieaugušo izdomātas programmas, bet tikai tajā gadījumā, kad izdomātā programma iet paralēli bērna dabīgajai attīstībai. Tāpēc, atbilstoši par pirmsskolas vecumu pareizi ir teikt ne par attīstošām mācībām, bet par attīstošu darbu vai attīstošām nodarbībām. Nodarbības ar bērniem nedrīkst atgādināt klasisku mācību stundu, tai jābūt attīstošām rotaļām, praktiskiem darbiem, vērojumiem. (Reguš, Orlova, 186)

Pirmsskolas izglītība ir neatņemama sastāvdaļa nepārtrauktas izglītības vienotajā sistēmā, kur notiek personības veidošanās pamati. Atbilstoši vispārpieņemtajai vecumposmu periodizācijai pirmsskolas vecums aptver periodu no dzimšanas līdz sešiem gadiem, kad notiek aktīva formēšanās kustību, emocionālajai un intelektuālajai sfērai bērnam, viņa runas attīstībai un psihisko procesu attīstībai. Teorijas pamatā pirmsskolas izglītība notiek paralēli ar bērna psiholoģisko attīstību, kas atbilst tipiskai organizācijai pirmsskolniekiem

- „mutiskais”, „grāmatu” informācijas nodošanas veids bērniem
- personīgs pedagogu piemērs dažādās nodarbībās (zīmēšana, dziedāšana, ritmiskie vingrinājumi, tēlaini stāstījumi utt.)
- didaktiskie pamatprincipi, didaktiskās spēles, „pārsteiguma momenti”, rotaļnodarbības, dinamiski un krāsaini uzskates materiāli kā bērna uzmanības noturētāji (Sitarov, 303).

Kā norāda Ļ.Vigotskis par J.Heizinga atziņu, rotaļa ir cilvēces kultūras pirmavots un augstākā izpausme, viņa izpratnē rotaļa ir brīva darbība, dzīves papildinājums, rotājums, noslēpumainība. Filozofs, pētot rotaļas fenomenu un tās iedarbību uz cilvēka garīgo attīstību, uzskata rotaļu par cilvēces vēstures primāro impulsu. Rotaļas intensitāti nevar izskaidrot bioloģiski (Vigotskis,

2002,46). Tas varētu liecināt par to, ka bērnam rotaļa nav iepriekš paredzama, viss notiek pašplūsmā.

Rotaļa bērnu ieved savas tautas kultūrā. Bērns rotaļā pakāpeniski apgūst cilvēces kultūru, saskarsmes paņēmienus, valodu. Un valoda ir viens no galvenajiem nacionālās kultūras pastāvēšanas veidiem.

Rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērna dzīvesveids. Rotaļas specifiskās īpatnības un struktūra tieši un netieši sekmē bērna runas attīstību.

- **Tā apmierina viņa vajadzības pēc aktivitātes, saskarsmes, radošas pasaules izzināšanas, sava „Es” apzināšanos.** Un, kā atzīmē I. Freidenfelds, tieši bērna vajadzības pēc saskarsmes ar citiem bērniem sekmē viņa runas attīstību. Tās parasti apstaidz bērna valodas varējumu, un tas ir ļoti svarīgs valodas attīstības dzinulis.
- **Rotaļa ir brīva, spontāna, tai nav piespiedu rakstura.**
- **Bērnam ir interese par rotaļu, tā viņam patīk.** Ikvienā bērņā mājō vēlme atdarināt pieaugušō, būt pieaugušākam, nekā viņš ir, pētīt, uzzināt un izzināt. Tā ir aktivitāte, kurā bērns var paust savu iniciatīvu, patstāvību un jaunradi. Tajā pašā laikā bērns ne tikai mēcās kontrolēt un novērtēt sevi, savas valodas prasmes.
- **Rotaļa ir interaktīva.** Lai rotaļātos, bērnam vajag mijiedarboties ar kādu priekšmetu vai citu cilvēku. Viņš iesaistās procesā, darbojas un sadarbojas, komunicējas ar otru cilvēku-pieaugušō vai bērnu-, reaģējot uz pārmaiņām. Bērns, kas pasīvi vēro, piemēram, skatās televizoru, klausās, ko stāsta skolotāja, nerotaļājas un nerunā.

Tieši rotaļā, kā atzīmē Dž. Brunners, bērns savu dzimto valodu apgūst kontekstā ar praktisku darbošanos, un viņa runas neprecizitātes nav saistītas ar nepatīkamām sekām, kā tas nereti mēdz būt mēcībās.

Dž. Brunners, balstoties uz pētījumiem par pirmsskolas vecuma bērnu rotaļu, domāšanu un runu, veic vairākus secinājumus:

- runas iemaņu veidošanās notiek daudz ātrāk rotaļas kontekstā. Nereti sarežģītas gramatiskas un pragmatiskas konstrukcijas bērns vispirms lieto rotaļā. Dažkārt paiet ilgāks laiks, iekams bērns tās sāk aktīvi izmantot ikdienas dzīves konkrētajos apstākļos. Tieši rotaļu situācijās bērna runā vispirms parādās sarežģītas predikatīvas konstrukcijas, kā arī viņš ātrāk apgūst ekspresīvas runas formas;
- rotaļa slēpj sevī kaut ko īpatnēju, kas veicina bērna kombinējošo darbību veselumā, tajā skaitā lingvistisko kombinēšanu, saistītu ar aizvien sarežģītāku izteicienu lietošanu;

- rotaļā svarīgs apstāklis ir arī tas, ka bērns savu dzimto valodu apgūst kontekstā ar praktisku darbošanos un viņa valodas kļūdas nav saistītas ar nepatīkamām sekām (Brunners, 1987).

No tā var secināt, ka rotaļas bērnam ļoti attīsta runu, palīdz apzināt lietu sakarības un cēloņus, bērns apjauš kā vārdus sasaistīt kopā ikdienas runā.

Rotaļa ir mūsu dzīves neatņemama sastāvdaļa, un mēs katrs visu mūžu spēlējam dažādas lomas- uzskata E.Berns grāmatā „Spēles, ko spēlē cilvēki”. Bērība ir dzīves sākumposms, kad notiek visstraujākā cilvēka attīstība, posms, kad cilvēks mācās runāt, staigāt, just un pārdzīvot, kad notiek sociālās pieredzes apguve.

Psihologi un pedagogi, analizējot rotaļas procesu, lieto dažādus jēdzienus- rotaļa kā aktivitāte, kā bērnu vadošais darbības veids, rotaļas intensitāte, rotaļas uzvedība. D.Elkoņins un A. Ļeontjevs rotaļu dēvē par pirmsskolas vecuma bērnu vadošo darbības veidu, kam ir vairākas pazīmes:

- * vadošajā darbības veidā attīstās jauni darbības veidi, piemēram, rotaļā bērns sāk mācīties;
- * veidojas jaunveidojumi un pārkārtojas atsevišķas psihiskā funkcijas, piemēram, veidojas radošā iztēle;
- * izmainoties bērna attieksmei pret apkārtējo pasauli, izmainās arī rotaļas raksturs, tās kļūst aizvien sabiedriskākas.

Bērnam rotaļa ir brīva, neatkarīga, daudzveidīga aktivitāte, kurā viņš realizē savas vēlēšanās un intereses, ko neierobežo pieaugušo prasības un aizliegumi. Viņam tā ir pašrealizācijas un pašizteikšanās līdzeklis. Bērni nepiešķir pārāk lielu nozīmi rotaļas rezultātiem. Viņi variē savus mērķus, vadoties tikai pēc personīgās fantāzijas. Bērnu rotaļai reti ir gadījuma raksturs, tā reti ir haotiska. Rotaļa attīstās pēc noteikta scenārija. Nereti bērni attēlo darbības pretēji dzīvē novērotajam, idealizē ikdienu. Bērns rotaļā gūst apmierinājumu. Pat šķēršļi, ko bērni paši rada rotaļā, sagādā viņiem prieku. Rotaļa ir iekšēji motivēta darbība. Rotaļa it kā mīkstina dažādu kļūdu un neveiksmju smagumu. Rotaļa ir lielisks līdzeklis apkārtējās pasaules izzināšanā.

2.tabula. Rotaļas funkcijas- bērna pašattīstības sekmētājas (Dzintere, Stangaine, 19)

Funkcija	Paskaidrojums
----------	---------------

Izglītojošā funkcija	Attīsta bērnu veselumā- vienlaicīgi audzina un māca. Veic sociālo, sensomoto, kognitīvo funkciju, fizisko- veselības, sagatavo bērnu dzīvei.
Bērna dzīves organizācijas funkcija	Ar rotaļas palīdzību bērns mācās sevi „aizņemt”, nodarbināt. Arī pieaugušais rotaļu izmanto kā bērna organizācijas formu- mācībās, svētkos un citur.
Bērna attīstības diagnostikas funkcija	Rotaļa kā brīvā, bērnam patīkamā un interaktīvā aktivitātē vislabāk redzams bērna kognitīvais un sociāli emocionālais attīstības līmenis, viņa vajadzības, intereses, vērtības.
Terapijas funkcija	Rotaļa bērnu „ārstē”- iepriecina, nomierina, ierosina, nodarbina. To izmanto ne tikai psihoterapeiti, bet arī ģimenē un pirmsskolas izglītības iestādē. Rotaļa ir arī bērna attīstības korekcijas līdzeklis.

1.4.Rotaļu veidi un funkcijas, to izmantošanas iespējas runas attīstībā

Rotaļu klasifikācijā ir dažādas pieejas, kas vēlreiz norāda uz rotaļas daudzveidīgajām funkcijām. Zinātnieki visbiežāk rotaļas grupē saistībā ar pētāmo problēmu, praktiķi- ar rotaļas audzinošo nozīmi.

D.Dzintere, I.Stangaine aprakstījusi K.Grosa rotaļu iedalījumu, kurš pētīdams rotaļas kā bērnu iedzimto instinktu paudējas un vingrinātājas, tās iedala:

1. Mēģināšanas jeb eksperimentālās rotaļas:

- rotaļas, kas nodarbina jutekļus (sensorās);
- rotaļas, kas vingrina kustību aparātu:
  - nodarbošanās ar paša ķermeni,
  - darbošanās ar priekšmetiem;
- rotaļas, kurās notiek augstāku dvēseles iedīglu nodarbināšana (spējas, jūtas, griba);
- rotaļas, kurās, kā autors atzīmē, notiek „otrās šķiras dziņu nodarbināšana”:
  - cīņas rotaļas;
  - mīlestības rotaļas;
  - sociālās rotaļas (kopējās rotaļas)(Dzintere, Stangaine, 2007, 29).

D.Dzintere, I.Stangaine izdalīja F.Frēbela rotaļu grupējumu, kurš pirmais pirmsskolas pedagogijā izdalīja rotaļu kā īpašu bērnu attīstības līdzekli. Viņš rotaļas grupē divējādi:

- Pēc to rakstura:

- mēģinājumi atdarināt dzīves ikdienišķās parādības,
- iegūto zināšanu pielietošanu praksē,
- radošā un tēlojošā darbība, kas aptver visdažādākos priekšmetus un parādības.

- Pēc rotaļas audzinošās nozīmes:

- fiziskās rotaļas, kas attīsta spēku un veiktību, rada dzīvesprieku,
- jūtu un sajūtu rotaļas- attīsta jutekļus un iekšējo jūtu pasauli,
- prāta rotaļas- veicina domāšanu un koncentrē prāta (gara) darbības noteikta mērķa sasniegšanai (Dzintere, Stangaine, 2007, 29).

Rotaļām ir daudz dažādu iedalījumu, tā psihologi rotaļas iedala četrās grupās:

- **Funkcionālās rotaļas.** Tās piemērotas dažādu orgānu funkciju, ķermeņa (kāju un roku, galvas utt.) kustību attīstīšanai. Šīs rotaļas raksturīgas bērniem pirmajā dzīves gadā, pēc tam pakāpeniski zaudē savu aktualitāti bērna attīstībā.
- **Receptīvās rotaļas.** Galvenais ir ārējo impulsu uztveršana, maksimāli tiek nodarbināti sajūtu orgāni: redz, dzirde, tauste utt. Šādas rotaļas tiek organizētas bērniem, kas vecāki par vienu gadu.
- **Lomu rotaļas.** Bērni apņemas veikt noteiktu lomu un iedzīvojas iztēlotajā situācijā. Viņi iesaista rotaļā tipisko lomu formulējumu „it kā es būtu ārsts”. Lomu rotaļās parasti ir daudz dalībnieku, tām nepieciešama patstāvīga un saprātīga darbība, tādēļ tās var organizēt tikai tad, kad bērniem jau pietiekami attīstīta valoda un domāšana (apm.no 2 gadu vecuma).
- **Konstruēšanas rotaļas.** Pamatā ir tieksme kaut ko radīt, galvenā uzmanība tiek pievērsta rezultātam. Šajās rotaļās bērni jāapgādā ar konstruēšanas materiāliem, celtniecības darba rīkiem utt. Šādās rotaļās tiek likti pamati darba iemaņām. Konstruēšanas rotaļām bērni pievēršas jau no 2 gadu vecuma. Šis rotaļu iedalījums vairāk attiecas uz rotaļu kā pirmsskolas vecuma bērna galveno darbību. Taču jāatceras, ka rotaļai nav patstāvīgas, nemainīgas struktūras. Bez tam, bērni bieži organizē tādas rotaļas, kuras viņi no kaut kā iemācījušies (Holeciova, Klindova, Berdihova. 1967, 10-11).

Savukārt pedagogi rotaļas biežāk izmanto kā audzināšanas līdzekli. Tā kā pedagogi iesaista bērnus jau iepriekš izraudzītajās rotaļās, lai attīstītu dažas bērna īpašības, tad no šā viedokļa pedagogiskajā praksē rotaļas tiek iedalītas divās galvenajās grupās:

- radošajās rotaļās

- rotaļas ar noteikumiem (Dzintere, Stangaine, 2007, 22).

Latvijā 20.gadsimta 20., 30.gados K. Dēķens, J.A.Students, O.Svenne, M.Štāls izstrādāja bērna rotaļas teorētisko pamatojumu. Zinātnieki izmantoja Rietumu psihologu, pedagogu pētījumus, piekrītot uzskatam, ka „rotaļas- viens no zīmīgākajiem bērnu dziņu dzīves izpaudumiem” (Students, 1935, 285).

D.Dzintere, I.Stangaine ir akcentējušas K.Dēķena atziņu: „Bioloģiski ņemot, rotaļām ir liels uzdevums, un daba pati dzen bērnu rotaļāties. No šā viedokļa rotaļa ir dīgstošo spēju instinktīva pašattīstīšana, neapzināta vingrināšanās nākotnes nopietnajām darbībām.”

Zviedrijas organizācijas „Glābiet bērnus” psihologs Ilva Elnebija ir izdalījusi sekojošus vingrinājumus bērna valodas un runas attīstībai:

- sarunājieties ar bērnu visu laiku;
- lasiet stāstiņus, kas piemēroti bērna vecumam. Maziem bērniem jābūt grāmatām ar zīmējumiem, lai viņi redzētu un saprastu.
- lai vingrinātu muskuļus, kas atrodas mēlē, mutē un lūpās, varētu spēlēt spēles, kurās bērns zīž, taisa grimases, pūš, piemēram, papīra salvešu pūšana vai arī pūšana vienam pret otru, dažādu grimašu atdarināšana, burbuļu un balonu pūšana.
- stāstiet stāstiņus, piemēram, par kaķi, kas sevi nolaiza ar mēlīti un lok krējumu, vai arī rotaļu lāci, kurš izlaiza medus burku. Bērni var sekot līdz, atdarinot kustības ar mēli.
- lai iemācītu bērniem atšķirt skaņas un vārdus, var spēlēt klausīšanās spēles- klausīties, vai kaut kas ir skaļš vai kluss, jautāt: ”Kurš dzīvnieks runā šādi?”. Spēlēt instrumentus un dziedāt.
- lai vingrinātu bērnus izteikties, viņi var spēlēties un iztēloties sevi leģendās un stāstiņos.
- ja bērns izrunā kādu skaņu nepareizi, to nevajadzētu labot, jo viņš droši vien nedzird, ka kļūdās. Vienkārši atkārtojiet teikumu un dariet to pareizi un šādā veidā bērns pakāpeniski dzirdēs, kā tai vajadzētu skanēt (Elnebija,27).

Gandrīz katru autores uzskaitīto vingrinājumu var pārvērst rotaļā, tad tas bērnam sagādās lielu prieku un bērns spēs vairāk atraisīties sarunām.

Logopēds V.Skramane rakstā par bērnu runas attīstības veicināšanu, min vairākus vingrinājumus, kas palīdzēs bērnam attīstīt runu, izmantojot dažādas pieejas, lai bērnam tas liktos aizraujoši un interesanti. Tā kā bērna galvenā darbība ir rotaļa, tad palīdzēt izpildīt vingrinājumus var nākt talkā kāda spēļmanta vai mīļākā rotaļlieta.

Pūšanas uzdevumi. Ikvienu bērna runas attīstībai ļoti svarīgi ir pūšanas uzdevumi, kas veicina elpošanu, attīsta lūpu stāvokli, trenē mutes muskuļus. Lai pūšana būtu interesantāka, var uz galda no

diviem priekšmetiem izveidot nelielus vārtus, ko sargā vārtsargs (kāda bērna rotaļlieta), un jāiepūš vārtos spalva. Var darīt arī tā- ņemam kādu bļodu, ieliekam tajā bumbiņu un bērns to pūš uz apli.

Paslēpes. Bērns cenšas noslēpt abas lūpas mutē. Tad cenšas noslēpt tikai augšējo lūpu. Trešais variants – cenšas noslēpt tikai apakšējo. Uzdevums nav veikts pareizi, ja lūpu noslēpšanā piedalās arī zobi. Pareizi ir tad, ja uzdevumu var veikt tikai ar lūpu palīdzību.

Klakšķi. Klakšķu veikšana staipa mēles saites. Bērnam lūdz pasmaidīt, tā lai redz zobus un paklakšķināt ar mēles galu pie cietajām augstlējām. (Klaudz zirgu pakavi klik, klak). Vingrinājumu izpilda no sākuma lēnā, pēc tam ātrākā tempā. Zods atkal ir nekustīgs, kustās tikai mēle. Ja klakšķināšana neizdodas, tad no sākuma bērnam māca vingrinājumu, kurā bērns izstiepj platu mēli, uzliekot to uz apakšlūpas. Uz mēles gala uzliek mazu salduma gabaliņu un bērnam tas ir jāpiesūcina pie cietajām augstlējām. Apakšžoklis nekustīgs. Ja vingrinājums neizdodas, tīru rādītājpirkstu iebāž starp bērna dzerokļiem, neļaujot mutei aizvērties (Skramane, 2009).

Kā zināms, ir dažādi vingrinājumi, ko veic visu skaņu izrunas veicināšanai un vēl ir specifiskie vingrinājumi, ko veic kādas konkrētas skaņas neizrunāšanas gadījumā. Lai veicinātu skaņu izrunu, nepietiek tikai ar dažādiem mēli kustinošiem vingrinājumiem. Vingrinājumiem jābūt tādiem, kas attīsta fonemātisko dzirdi. Diemžēl pētījumi liecina, ka lielākai daļai bērnu, kuriem ir valodas traucējumi, ir fonemātiskās dzirdes attīstības problēmas. Lūk, daži padomi, kā bez lieliem naudas ieguldījumiem var palīdzēt bērnam rotaļājoties attīstīt runu un fonemātisko dzirdi.

Ritmiskais grabulis. No riekstiem var uztaisīt grabuli, ar ko sit pa plaukstiņu un cenšas atdarināt nosaukto ritmu. Lai bērnam interesantāk, var uzsist ritmu, ko atdarina, piemēram, tam tam tam-tam-tam. Grabuļa pagatavošanā var izmantot jūrmalā salasītus kociņus, riekstus, gliemežvākus. Var izmantot arī no zīdaiņa dienām palikušus grabulīšus.

Kreppapīra darbiņš. Ņem kreppapīra strēmeli, saslapina pirkstus, strēmeli virpina grīstītē. Kreppapīrs nevērpjas, ja ir sausas rokas. Vēlāk šos savirpinātos papīrus var izmantot dažādu priekšmetu aplīmēšanai.

Kustību pantiņi. Kustību pantiņi ļoti patīk ne tikai bērniem līdz gada vecumam, bet arī trīsgadniekiem, jo viņi var šos pantiņus runāt līdzī. Saliek rociņu dūrītē, pēc kārtas atliec pa vienam pirkstiņam un nodzied par to.

Šis pirkstiņš- vectētiņš,

Šis pirkstiņš- vecmāmiņa,

Tas garais- tētis,

Tā- māmiņa.

Bet tas maziņais-

Tas jau tas labiņais.

Attēlu kartiņas. Logopēdiskā darba neatņemama sastāvdaļa, lai aktivizētu runu un domāšanu, ir dažādas kartiņas ar attēliem. Šādas kartiņas var pagatavot paši vai iegādāties veikalos. Uzdevumi – salikt, piemēram, visu transportu attēlus vienā rindā, kurš no šiem dzīvniekiem ir liekas? Ar šādu uzdevumu palīdzību mēs saprotam, vai bērnam ir priekšstats par dažādiem vispārinošiem jēdzieniem un kategorijām (Šauere, 2009).

Tie vecāki, kuri regulāri spēlējas ar bērniņa rociņām un pirkstiņiem, var panākt to, ka valodas centrs ir nobriedis apmēram 2,5 mēnešus ātrāk. Tas nozīmē to, ka bērns sāks agrāk sāks runāt. Pirkstiņspēļu laikā radītajām sajūtām ir ļoti svarīga loma bērna prāta spēju attīstībā. Pamatojums tam ir visai vienkāršs. Mazie bērni māk nosaukt dažādas lietas ātrāk, ja viņi var to lietu aptaustīt, nevis tikai apskatīt. Arī pieaugušie pazīst šo vēlmi – iepazīt kādu lietu ar rokām.

Lielāka daļa bērnu divu un trīs gadu vecumā jau spēj izveidot vienkāršu teikumus. Ik dienu pieaug vārdu krājums. Bērns divu gadu vecumā saprot jau diezgan daudz vārdus (apmēram 500), bet aktīvi lieto apmēram 50-300 vārdus. Lielākajai daļai bērnu nav problēmu ar runas apguvi, taču ir mazuļi, kuriem runājamaš veras vāļā lēnāk un grūtāk. Jo ātrāk vecāki pamana runas attīstības kavēšanos, jo vieglāk un veiksmīgāk šo problēmu ir iespējas koriģēt. Daži bērni savus pirmo vārdus pasaka vēl pirms savās pirmās dzimšanas dienās, citi sāk runāt tikai divu gadu vecumā. Ap otro dzimšanas dienu abu dzimumu bērnu vārdu krājums sasniedz 50 vārdus un viņi sāk veidot savus pirmo divu vārdu teikumus. Taču 20% bērnu šajā vecumā vēl nerunā.

- *Rotaļas ir galvenais bērna dzīves norisē. Caur rotaļu bērns mācās, aug, izzina pasauli.*
- *Ļoti daudz uzmanība jāveltī bērna rotaļām, lai tās būtu ar izglītojošu raksturu.*
- *Ir ļoti daudz rotaļu veidi, kuri ir piemēroti bērna runas veiksmīgai attīstībai.*
- *Galvenais, ir runāt ar bērnu kā ar pieaugušo, bez pārspīlētas pamazināmās formas, tā saucamās „auklīšu” valodas.*

2. Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības sekmēšana rotaļā

2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Lai pārbaudītu bakalaura darbā izvirzīto hipotēzi, tika izvēlētas empīriskās pētīšanas metodes:

- novērojums;
- intervija;
- pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.

Novērošana ir sistemātiska indivīda vai grupas uzvedības apsekošana konkrētos apstākļos; ir viena no psiholoģijas galvenajām metodēm (Psiholoģijas vārdnīca, 1999). Novērošanu kā empīrisko pētniecības metodi lieto, lai iegūtu informāciju, pārbaudītu hipotēzes, teorijas, teorētisko pētījumu patiesumu u.tml. Pedagogi, galvenokārt, izmanto novērošanas metodi bērnu analīzes veikšanai, attīstības pakāpes noteikšanai.

Veicot novērošanu:

- nosaka mērķi un uzdevumus,
- fiksē rezultātus,
- analizē iegūtos rezultātus.

Novērošanas metode tika izvēlēta tāpēc, ka tas ir labs veids, kā iegūt informāciju par katru no grupas bērniem pirms praktiskā darba un pēc praktiskā darba, lai varētu salīdzināt vai atbilstošas rotaļas palīdz sekmēt bērnu runas attīstību.

Novērošanas metodi personības pētīšanā izmanto jau sen. Novērošana ir pētāmo parādību speciāli organizēta uztvere. Šī metode dod objektīvus rezultātus tikai tad, ja prot atlasīt būtiskāko, raksturīgāko, saskatīt vispārīgo un konkrēto (Jurgena, 2002, 45).

Darbā tiks izmantotas šīs novērošanas metodes:

- tiešā novērošana, ja starp objektu un tā pētnieku pastāv tiešas attiecības.
- netiešā novērošana- to realizē personas, kas strādā pie pētnieka programmas.

- atklātā novērošana noris apstākļos, kad skolotājs un skolēni apzinās svešu cilvēku klātbūtni (Jurgena, 2002, 46).

Veicot bērnu runas prasmju noteikšanu testa veidā, tika izvirzīti kritēriji, kuri ļauj pārbaudīt bakalaura darbā izvirzīto hipotēzi (rādītāji: bieži (B), dažreiz (D), reti (R))

1. Runājot par sevi, sauc sevi vārdā
2. Runā pirmos trīs vārdu teikumus „bērnu valodā”
3. Nosauc visus 10 testa A attēlos redzamos priekšmetus
4. Lieto skaitļa vārdu „divi”, apzīmējot vairākus priekšmetus
5. Nosauc priekšmetus daudzskaitlī vienā no testa B attēliem
6. Nosauc divas testa C attēlos redzamās darbības.

Intervija ir aptaujas veids, kas paredz informācijas iegūšanu, respondentam un pētniekam atrodoties sociāli psiholoģiskā mijiedarbībā. Intervijas būtība ir informācijas ieguve, pastāvot iespējai sekot līdzi intervijas laikā sniegtās informācijas patiesīgumam, kā arī intervētāja un respondenta personīgā saskarsme nodrošina aptaujas jautājumu pilnīgāku izpratni un atbilžu sniegšanu. Intervija ļauj iegūt informāciju par viedokļiem, uzskatiem, priekšstatiem un motīviem.

Speciāli organizētu pārrunu sauc par interviju. Izšķir trīs interviju veidus:

- standartizēto (visi jautājumi ir iepriekš izstrādāti, formulēti un sakārtoti zināmā secībā. Intervijas gaitā intervētājam nav tiesību mainīt jautājumu secību, kā arī uzdot papildjautājumus).
- nestandardizēto (intervētājs var rīkoties brīvi: uzdot papildjautājumus, mainīt to secību, novirzīties no temata, ja tas ir nepieciešams intervijai labvēlīgas atmosfēras radīšanai).
- pusstandartizēto

Skolotāju intervēšana tika veikta, lai uzzinātu viņu viedokli par bērnu runu, tās sekmēšanas iespējām un biežāk izmantojamajiem līdzekļiem bērnu runas veicināšanai. Intervijā piedalījās 4 pirmsskolas izglītības iestādes skolotāji. Intervija notika sarunas veidā, fiksējot skolotāju atbildes uz uzdotajiem jautājumiem.

Lai realizētu praktisko pētījumu, tika izvirzīti sekojoši darba posmi:

1. posms. Izstrādāt interviju skolotājiem.
2. posms. Analizēt bērnu runu.
3. posms. Izstrādāt kritērijus jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas novērtēšanai.

4.posms. Atlasīt rotaļas, kas sekmētu jaunākās pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstību un aprobēt tās.

5.posms. Apkopot un analizēt pētījuma rezultātus.

Pētījuma bāze bija Balvu novada PII X, pētījumā piedalījās 7 jaunākā pirmsskolas vecuma bērni un 4 pirmsskolas izglītības skolotāji. Pētījums ilgst 3 mēnešus un 3 nedēļas, pētījuma pirmajā nedēļā tiek ievākta un apkopota informācija no pedagogiem, intervija ir mutiska, un tiek veikta bērnu novērošana.

2.2. Sākotnējā bērnu grupas novērošana

Skolotāju intervēšana tika veikta, lai uzzinātu viņu viedokli par bērnu runu, tās sekmēšanas iespējām un biežāk izmantojamajiem līdzekļiem bērnu runas veicināšanai. Intervijā piedalījās 4 pirmsskolas izglītības iestādes skolotāji (skat.5.pielikumu).

Intervija notika sarunas veidā, piefiksējot skolotāju atbildes uz uzdotajiem jautājumiem.

1. Vai jūsu grupas bērni labprāt piedalās rotaļās un izrāda interesi par tām?

Katrs bērns ir individuāls, kuram bērnam dažreiz nav attiecīgais garastāvoklis, kuram vienkārši nav interesanta rotaļa. Daudz bērni skatās uz to, ko dara citi bērni un tad arī paši iesaistās rotaļās. Bērniem nepieciešams, lai rotaļās būtu pietiekami kustību, jautra noskaņa un, lai beigās paši varētu lepoties ar sevi. No rīta, kad bērni ierodas uz grupiņu, tad lielākā daļa bērnu jūtas nedroši, nevēlas iesaistīties uzreiz sarunās un spēlēties ar citiem bērniem. Rotaļas ar kustībām atraisa, un bērni tiek ievadīti dienai. Pēc šāda rīta, kad ir izkustējušies un padziedājuši, tad ir vieglāk bērniem komunicēt savā starpā, rotaļāties.

2. Vai, jūsuprāt, rotaļas attīsta bērna runu un ja jā, tad kādas rotaļas?

Protams, jebkuras rotaļas ir neatņemama sastāvdaļa bērna attīstības veicināšanā. Katrā konkrētajā vecumposmā ir jāizvēlas atbilstošas rotaļas, kas konkrētajā gadījumā, veicinātu runas attīstību. Jaunākajā pirmsskolas vecumposmā uzsvāru liek uz pirkstiņrotaļām un rotaļām ar mūzikas pavadījumu, arī skaitāmpantiņi ir nepieciešami, lai bērns varētu atkārtot un vingrināties. Tradicionālais- „Vāru, vāru putriņu”, „Cepam, cepam piparkūkas”. It īpaši atmiņā paliekoši ir tad, ja to izpilda kopā ar vecākiem,

piemēram, vārot putru. Tad var salīdzināt kustības, ko veic māmiņa ar kustībām, ko bērns dara ar savām rokām un pirkstiem.

3. Kādas vēl ir iespējas attīstīt bērnu runu?

Visiem pedagogiem zināms, ka runa sāk attīstīties pirkstu galiņos. Tāpēc, ar bērnu ir jāveic visādi pirkstu vingrinājumi, pirkstu masēšana, sīku lietiņu paņemšana, turēšana, lai sekmīgi attīstītos bērnu runa. Ļoti lielu ieguvumu dod nodarbības ar dabas materiāliem, kuriem ir izteikta tekstūra. Vēl labāk, ja bērns pats to dabas lietu ir pacēlis no zemes, izknibinājis no smiltiņām. Smiltis ir ļoti labs palīgs, jo bērniem smiltis patīk un tie labprāt spēlējas.

4. Vai bērni rotaļu laikā cenšas atkārtot skaitāmpantiņus?

Ir bērni, kuri ātri vien iegaumē un skaita līdzī rotaļu laikā. Dažiem bērniem tas neizdodas tik ātri. Bērni, kuri jūtas nedroši, kuri ir mazāki, to nedara skaļi, bet pie sevis klusītiņām skaita līdzī. Arī tas ir labi. Bet ātri vien tie bērni pierod, iemācās un skaita līdzī. Tas pat nav atkarīgs no vecuma vai attīstības, bet no kautrīguma.

5. Kā skaitāmpantiņu izmantošana rotaļās var sekmēt runas attīstību?

Bērnam ir ļoti svarīga atkārtošana, kas arī ir galvenais iemesls sekmīgai runas attīstībai. Skaitāmpantiņi ir skanīgi, ar kustībām, bērnam ir interesanti, un viņš cenšas atkārot, tādējādi sekmējot runas attīstību. Skaitāmpantiņi ir ļoti ātri iegaumējami, viegli atkārtojami, tāpēc var uzskatīt, ka skaitāmpantiņu izmantošana ikdienas rotaļās var veicināt vārdu krājuma paplašināšanos, līdz ar to arī runas attīstību. Rotaļās, kurās tiek izmantoti skaitāmpantiņi, iegūst jēgpilnu darbošanos, kuras laikā bērns paplašina savu vārdu krājumu.

6. Cik liela loma ir vecāku līdzdalībai bērna runas attīstīšanā?

Pirmkārt, bērna audzināšana sākas jau mājās. Mājās ir nepieciešams sarunāties ar bērnu, lasīt pasakas, stāstīt par visu apkārt notiekošo. Tad bērns ātrāk apgūst jaunus vārdus, nostiprina jau zināmos. Bieži vien vecākiem nav pietiekami daudz laika, lai pietiekami sarunātos ar bērnu, tad visbiežāk nāk palīgā vecākie māšas vai brāļi. Nereti ir novērojams, ka mazākais bērns pārņem runas manieres no saviem brāļiem, māšām. Tiek rīkotas vecāku sapulces, kurās tiek runāts par bērna attīstību kopumā, ieskaitot runas attīstību. Tad arī vecākiem tiek paskaidrots, kā viņi varētu palīdzēt saviem bērniem, lai bērni veiksmīgi un pilnvērtīgi attīstītos.

Intervijas laikā gūtā informācija sniedz iespēju labāk izprast bakalaura pētnieciskajā darbā vēroto bērnu iepriekšējo pieredzi saistībā ar rotaļām, izprast, kāda nostāja ir pedagogiem par rotaļu

nozīmību bērnu runas attīstībā, izzināt, kādas metodes pedagogi savā darbā ar bērniem izmanto ikdienā. Tas palīdzēja sagatavot atbilstošas rotaļas runas attīstības sekmēšanai jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības pakāpei.

Sākotnēji tika veikta bērnu novērošana un, pamatojoties uz izvirzītajiem kritērijiem, rezultātu fiksēšana. Dati tika iegūti rotaļnodarbību laikā, pēcpusdienas cēlienā, kuru norise tika vērota no malas. Tika konstatēts, ka bērni rotaļnodarbības uztver kā izklaidi, nevienam bērnam netiek piespiests veikt kustības, atkārtot skaitāmpantiņus, bērns pats var izlemēt, piedalīties vai nē. Grupā atrodas vairāki muzikālie instrumenti, bet bērni ārpus rotaļnodarbībām tos izmanto reti.

Pēc nedēļu ilgas bērnu vērošanas, rotaļnodarbību laikā iegūtie novērojumi, balstoties uz izvirzītajiem novērošanas kritērijiem par bērnu runas attīstību, tika apkopoti tabulā. (skat.3.tabulu). Tabulā iegūto novērojumu apkopošanai bērnu vārdi tika mainīti. Rādītāji: bieži (B), dažreiz (D), reti (R).

3.tabula. Bērnu novērojums testējot

	Runājot par sevi, sauc sevi vārdā	Runā pirmos trīs vārdu teikumus „bērnu valodā”	Nosauc visus 10 testa A attēlos redzamos priekšmetus	Lieto skaitļavārdu „divi”, apzīmējot vairākus priekšmetus	Nosauc priekšmetus daudzskaitlī vienā no testa B attēliem	Nosauc divas testa C attēlos redzamās darbības
Alise	B	D	D	D	R	R
Matīss	D	B	B	B	B	D
Gīta	B	D	D	D	R	D
Emīls	D	B	D	D	D	R
Elvija	R	D	R	R	R	R
Krišs	B	B	D	D	B	D
Raimonds	R	B	D	D	B	D

Pamatojoties uz izstrādātajiem kritērijiem, novērojot bērnus rotaļnodarbībās un citās aktivitātēs, kā arī balstoties uz testa rezultātiem, tika izveidoti šādi bērnu raksturojumi:

Alise- 2 gadi, 4 mēneši: Meitene ir diezgan noslēgta, ar citiem bērniem gandrīz nemaz nesarunājas. Kautrīgi atbild uz jautājumiem, bieži vien tikai pamāj ar galvu. Vienatnē sarunājas „bēbīšu valodā”. Ieinteresēta, ja attēlos ir daudz krāsu. Ja jāiesaistās rotaļās, tad Alise sākumā

pavēro, ko dara citi bērni un tad pēc kāda laika tikai iesaistās rotaļās. Rotaļas laikā Alise neatkārtoto skolotāja teikto, dažreiz ir ieinteresēta ritma instrumentu spēlēšanā. Testa A attēlus nosauc ne visus, kaut arī liekas, ka saprot visu, kas tur attēlots. Attēlos redzamās darbības nenosauc. Testa B attēlus nosauc vienskaitlī.

Matīss-2 gadi, 11 mēneši: Puika ir viens no vecākajiem bērniem grupiņā, tāpēc ir uzņēmies vadītāja lomu. Matīss ir aktīvs, runā daudz gan ar bērniem, gan skolotājiem. Dažreiz pareizi lieto vārdus daudzskaitlī. Puikam nesen ir piedzimis brālītis. Rotaļās ir aktīvs. Reizēm ātri apnīk, tad dodas prom, bet citiem netraucē. Matīsam patīk skaitāmpantiņi, ritma instrumenti. Dažreiz Matīss sauc sevi vārdā. Matīsam ir ļoti attīstīta runa, labi runā „bērnu valodā”. Nosauca visus testā A redzamos attēlus, parādīja, kā saka suns un kaķis. Saprot, kad attēlā ir norādīti divi priekšmeti, arī kad ir priekšmeti daudzskaitlī. Nespēja nosaukt visas attēlos redzamās darbības.

Gita- 2 gadi, 1 mēnesis: Gita ar Matīsu ir pazīstami kopš pašas dzimšanas, tāpēc Gita vairāk atrodas Matīsa tuvumā un kontaktējas vairāk ar viņu. Paklausīga, mierīga, klusa meitene. Skatoties attēlus, saprot, kas ir kas, bet pateikt nespēj. Rotaļās iesaistās labprāt, bet ar citiem bērniem kontaktējas maz. Izrāda interesi par ritma instrumentiem, bet pielieto diezgan kautrīgi. Ļoti maz runā. Tad, kad runā, tad ļoti grūti ir saprast, ko saka. Attēlus vairākkārt aplūkojot, sāka vairāk raksturot to, kas attēlos redzams, attēlos redzamās darbības.

Emīls-2gadi,2 mēneši: Palaidnīgs puika. Runā pavisam maz, sev uzmanību piesaista ar skaļu kliegšanu. Attēlus atpazīst visus, par dažiem izrāda tikai emocijas, nenosauc. Ļoti nelabprāt dalās ar savām rotaļlietām. Rotaļās vienmēr vēlas uzņemties vadītāja lomu, bet viņam tas ātri apnīk, sāk darīt kaut ko citu, traucē citiem bērniem. Neatkārtoto skolotāja teikto, tikai skaļi spēlē ritma instrumentus. Nespēj nosaukt attēlos redzamās darbības. Nenosauc visus attēlā redzamos priekšmetus, bet pie katra attēla parādīja kustību vai īpašību, kas ir atbilstošajam attēlam.

Elvija- 2 gadi: Elvija bērnudārzā ir tikai dažas dienas, vēl nav iepazinusies ar visiem. Attēlus pazīst, bet nosauc tikai dažus. Meitenei nav brāļu, māsu, iespējams, tāpēc baidās ar kādu spēlēties, kontaktēties. No rītiem ilgi atvadās no mammas. Ieejot grupā, kādu laiku stāv un visus tikai novēro. Ritma instrumentus tikai tur rokās, pēta, neritmizē. Iespējams, ka Elvija vēl nav iejutusies bērnudārzā, tāpēc nevar „atvērties” un stāstīt par attēliem. Testa C attēlos nenosauc nevienu no redzamajām darbībām. Nenosauc priekšmetus daudzskaitlī.

Krišs- 3 gadi: Pazīst visus dotos attēlus, dažiem attēliem pieliek klāt vēl nojaušamu aprakstu. Zēnam ir divi brāļi, daudz radnieku bērnu. Krišs ir pozitīvs puika, komunicē ar visiem, nenoslēdzas sevī. Rotaļās ar citiem bērniem ieņem vadītāja lomu un noved visu līdz galam. Patīk ritma instrumenti un labprāt ar tiem spēlē, skaita līdz skolotājai skaitāmpantiņus. Nenosauc dažas

no attēlā redzamajām darbībām. Dažos attēlos teica „divi” tur, kur nebija divi priekšmeti. Runājot par sevi, vienmēr sauc sevi vārdā. Apmeklē Yamaha mūzikas skoliņu, bieži vien dungo dziesmiņas pie sevis.

Raimonds-3 gadi, 3 mēneši: Atraktīvs, jautrs un ļoti runīgs bērns, viņam vienmēr ir ko teikt, visiem izstāsta par saviem mājdzīvniekiem, vecākajām māsām. Attēlus atpazīst visus, nosauc ar emocijām, dažiem attēliem pieliek klāt apzīmējumu. Ļoti patīk atdarināt dzīvnieku balsis, rotaļājoties vienmēr izvēlas dzīvnieka tēlu. Patīk lietot daudz un dažādus ritma instrumentus, labprāt skandē skaitāmpantiņus. Runājot par sevi, nesauc sevi vārdā. Visus attēlos redzamos priekšmetus nenosauc, bet tas dēļ tā, ka ir visu laiku darbīgs un aizņemts, grūti noturēt uzmanību.

Valsts izglītības satura centrs ir izstrādājis pirmsskolas izglītības mācību satura programmu, kurā tiek parādīts, kas konkrētajā vecumposmā (pakāpē) ir jāprot bērnam bērnudārzā un to, kas bērnam vēl jā mācās darīt.

- Pareizi izrunā patskaņus;
- nosauc savu un tuvāko cilvēku vārdus;
- nosauc lietvārdus, kas apzīmē biežāk lietojamus priekšmetus un dabas objektus, piemēram, augus, dzīvniekus, dabas parādības un norises;
- nosauc vārdus, kas izsaka pieaugušo un bērnu darbības tuvākajā apkārtnē;
- lieto īpašības vārdus, kas raksturo priekšmetus un dabas objektus tuvākajā apkārtnē;
- nosauc grāmatas ilustrācijās redzamo;
- atbild uz jautājumu par to, ko redz, dzird, dara.

Bakalaura darba pedagoģiskā izmēģinājuma darbības laikā tika sekots līdzi, vai izvirzītie kritēriji atbilst un ir līdzvērtīgi valsts izglītības satura centra izstrādātajai programmai.

Apkopojot iegūtos rezultātus par bērniem pētījuma sākumposmā, tika izveidots sekojošs darbības plāns turpmākajiem 3 mēnešiem bērnu runas attīstības sekmēšanai:

1. atlasīt rotaļas, kas sekmētu jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstību.
2. izmantot iemācīto nodarbībās, pielietot iegūtās zināšanas ikdienā un rosināt bērnu pašdarbību individuālajās darbībās.

2.3. Bērnu runas attīstības sekmēšana rotaļās

Pamatojoties uz sākotnējās novērošanas un intervijas rezultātiem, tika izveidots komplekss rotaļām, praktiski strādājot ar bērniem (skat.1.pielikumu). Kustību rotaļas tika izspēlētas katru dienu, vairākas reizes dienā – tā ļaujot bērniem izkustēties un nostiprināt iegūtās zināšanas. Skaitāmpantiņi, kuros likts uzsvars uz pirkstu izvingrināšanu, tika veikti katru reizi pirms citu nodarbību sākuma, piemēram, zīmēšanas. Skaitāmpantiņu skaitīšana, vingrinot pirkstiņus ir ļoti labs pamats turpmākajam darbam, piemēram, strādājot ar otiņu, zīmuli utt.

Skaitāmie panti ir daudzu kultūru folkloras neatņemama sastāvdaļa. Sniedzot bērniem iespējas un prasme pirmsskolas vecumā bagātīgi izmantot gan latviešu tautas folkloras mantojumu, gan neliedzot iespēju ielūkoties citu tautu folkloras pūrā, skandējot dažādas vārdu spēles un dzejoļus, mēs ne tikai attīstām bērnu radošumu un ritma izjūtu, vingrinām atmiņu un artikulāciju, bet vienlaikus tiek likti vērtīgi pamati muzikālo prasmju, kā arī dzimtās un citu valodu (ritms, intonācijas akcenti) apguvei.

Pirms rotaļnodarbību sākuma, nepieciešams bērnam izvingrināt mēli, lūpas, žokļus, lai skaņas vieglāk „nāk laukā”. Attīstīt artikulācijas aparātu precīzai skaņu izrunai:

- veikt vienkāršus mēles vingrinājumus (aplaizīt lūpas, tīrīt ar mēli zobus, parādīt mēli utt.);
- mācīt atvērt muti plati vaļā, aizvērt muti;
- pasmaidīt;
- savilkt lūpas tūtiņā un izdziedāt - ū-ū;
- piepūst vaigus.

Attīstīt runas elpošanu - veikt dziļu ieelpu un izelpu

Elpošanas vingrinājumi:

- pūst vates piciņas, papīra bumbiņas pa galdu
- pūst vēja dzirnaviņas, svilpīti, stabulīti, piepūst balonu
- pūst ūdeni glāzē caur salmiņu. Šis bērniem vingrinājums ļoti patika, vingrinājums izvērtās jautrā spēlē
- pasmaržot puķīti- ieelpa caur degunu, izelpa caur muti

Žokļu vingrināšana:

- plaši atvērt muti, tad aizvērt
- apakšžokļa bīdīšana pa labi, pa kreisi
- rotaļa „zivs runā”. Kustinot žokļus atvērt, aizvērt muti
- rotaļa „Miedziņš nāk”. Žāvājas ar plaši atvērtu muti, ievelkot elpu un izelpojot

Tā kā bērni pirms tam šādus vingrinājumus nebija veikuši, pagāja pāris dienas, kamēr bērni saprata, ko darīt un kā. Bērniem šis likās aizraujoši un interesanti. Pēc pāris dienām bērniem jau bija zināms šis rituāls un paši stājās aplītī, lai izpildītu šos vingrinājumus. Ar bērniem, kuri nespēja izpildīt vingrinājumus kopā ar visiem, tika strādāts individuāli, spoguļa priekšā, tā liekot bērniem labāk saredzēt to, ko dara viņu mēle, lūpas. Visgrūtāk bija ieinteresēt meitenes- Elviju un Gitu, jo meitenes ir diezgan noslēgtas, paiet ilgs laiks, kamēr sāk kaut ko runāt, darīt. Alise ir runīgāka nodarbībās, nekā spēlējoties ar bērniem. Emīls un Krišs mēles vingrinājumus izpildīja smeļoties, pūta vaigus un viens otram „izpūta” vaigus.

Skaitāmpantiņš sasveicinoties.

Rītos draugus satiekam,

Visus mīļi sveicinām.

Bet kā? Lūk tā!

Bet kā? Lūk tā!

Sunīt's rej: vau, vau, vau!

Kaķīt's ņaud: ņau, ņau, ņau!

Cālis olā: čau, čau, čau!

Odiņš sīc: ī, ī, ī!

Pele pīkst: pī, pī, pī!

Bet mēs visi- labrīt!

Šis skaitāmpantiņš tika iemācīts jau no pirmās dienas, tika atkārtots ik rītu sasveicinoties. Bērniem patika dzīvnieku izdotās skaņas, centās atkārtot. Ik pārdienas tika ieslēgta fona mūzika šim sasveicināšanās pantiņam. Pētījuma pēdējā nedēļā tika izdomāti jauni dzīvnieki, tika atdarināts, kā tie varētu sasveicināties. Matīss ieteica sasveicināties ar gotiņu, kura saka: mū, mū, mū. Raimonds ieteica sasveicināties kā gailītim: kikerigū, kikerigū. Īsti neizdevās visiem bērniem kopā izpildīt šo skaitāmpantiņu, jo daži bērni tiek atvesti tikai pēc brokastīm.

Rotaļai „**Zaķa burkāni**” ir viegli saprotamas kustības, bērni kustības atkārtoja jau pēc pirmās skolotājas demonstrēšanas reizes. Rotaļas mērķis ir saklausīt, kurā brīdī kādas kustības ir jāveic, kur jāliek rokas, kājas. Īpaši patika bērniem tas, ka zaķis ir nokritis, kad jāsaka- ai,ai,ai. Pirmās reizes, atkārtojot šo kustību rotaļu, bērni darīja un atdarināja tikai to, kas ir minēts pašā rotaļas aprakstā. Vēlāk, drošākie bērni piedāvāja savus variantus tam, ko zaķi varētu grauzt vakarā, piemēram, maizi un kāpostus. Grūtības bija ieinteresēt ļoti darbīgo Emīlu un kautrīgo Elviju, kura pirmajā reizē nepiedalījās rotaļā. Rotaļu atkārtojot vairākas dienas pēc kārtas, bērni sāka pildīt kustības paši, bez skolotājas demonstrēšanas. Rotaļa tika atkārtota tikmēr, kamēr bērni spēja paši

veikt visas norādītās kustības bez skolotājas palīdzības. Atkārtojot rotaļu pēc nedēļu ilgas pauzes, Krišs, Alise, Matīss un Raimonds izpildīja rotaļas kustības bez kļūdām. Elvija un Gita nepiedalījās rotaļā, bet Emīls sāka interesēties par rotaļu tikai pēc otrās atkārtotās reizes.

Rotaļā „**Rudeni**” bērniem patīk tas, ka ir jāizmanto skaņu instrumenti. Pirms rotaļas sākuma, ļaut, lai bērni instrumentus aptausta, paskandina, varbūt pat pagaršo. Piecas minūtes ir pietiekošs laiks pirms rotaļas, lai bērni rotaļas laikā vairs nevēlētos ar instrumentiem vienkārši daudzīties. Kamēr bērni nav vēl apguvuši skaitāmos pantiņus, ir grūtāk noturēt uzmanību. Kad pantiņi jau zināmi, tad bērniem ir gandarījums par to, ka viņi māc. Izspēlējot šo rotaļu, pievērš uzmanību skaņu instrumenta izdotajai skaņai. Grabina mazliet klusāk, mierīgāk, grabina skaļāk un enerģiskāk. Gita un Elvija skaņu instrumentus izmanto kautrīgi, spēlē pavisam klusītēm. Matīss, Raimonds un Krišs spēlē ļoti pārliecinoši, nopietni uztver rotaļas noteikumus un darbības. Alise nepārtraukti vēro, ko dara Krišs, tad arī dara to, ko dara viņš.

Bakalaura darba izstrādāšanas laikā bija aktuāla tēma- piparkūkas, jo tuvojās Ziemassvētki, arī bērnudārzā bērni cep piparkūkas. Tieši tāpēc tika izvēlēts skaitāmpantiņš ar kustībām „**Cepu piparkūkas**”. Daži no bērniem jau bija pazīstami ar kustībām, bet neatkārtoja skaitāmpantiņu. Īpaši bērniem patika, kad skaitīja skaitāmpantiņu laikā, kad tika ceptas piparkūkas, tādā veidā paspilgtinot bērnu sajūtas. Šim skaitāmpantiņam beigās vēl tika pievienota kustība- ņam, ņam, ņam (bērni imitē ēšanas kustības, glāsta sev vēderu). Kad piparkūkas bija saņemtas, bērniem tika nogaršot tās. Tiek vēlreiz izrunāts ar bērniem par piparkūku cepšanu, tiek atkārtots skaitāmpantiņš, salīdzinātas darbības no skaitāmpantiņa ar īsto piparkūku cepšanu. Elvija un Gita neatkārtoja skaitāmpantiņu, bet izpildīja kustības ar rokām. Alise sākumā vēroja, ko dara citi bērni un pēc otrās atkārtotās reizes arī pievienojās un izpildīja kustības. Matīss un Raimonds stāstīja pavārei kā mamma cep piparkūkas mājās. Atgriežoties grupiņā, Krišs mācīja Elvijai cept piparkūkas leļļu namiņā.

Rotaļa ar knaģīšiem. Galvenais mērķis knaģīšu izmantošanai rotaļā ir mazo pirkstiņu kustību veiklības attīstība, kas labvēlīgi ietekmē to smadzeņu daļu, kas atbild par runu. Rotaļas ar knaģīšiem attīsta ne tikai roku sīko motoriku, bet arī iztēli un komunikatīvo runas funkciju, kā arī nostiprina sensorās iemaņas un dod priekšstatu par dažādām apkārt notiekošajām lietām. Bērni tiek iepazīstināti ar knaģīšiem, tiek parādīts, pastāstīts, kā mamma, skolotājas tos izmanto ikdienā, kā knaģītis attaisa un aiztaisa "mutīti". Tiek dots bērnam arī pašam pamēģināt to darīt. Ja bērnam ir grūti to izdarīt patstāvīgi, tiek palīdzēts viņam, pastāstot, ka jāspiež pirkstiņi stiprāk. Iepriekš pagatavotas kastītes, katrai kastītei apakšā ielīmēts aplikāciju papīrs, katrā kastītē savādāka krāsa. Sagatavot tādu pašu krāsu knaģīšus. Bērni tiek lūgti sašķirot knaģīšus pēc krāsām. Knaģīšus var piestiprināt kastītes malās.

Rūķīši. Tās pašas 4 kastītes, tajās skolotāja saliek attiecīgo krāsu knaģītšus. Skaita divrindīti:

„Dzīvoja reiz rūķīši.

Katrs savā mājiņā.”

Pēc tam knaģi tiek izbērti, sajaucot tos, skaitot pantiņu:

„Izgāja tie pastaigāt

Un sajauca mājiņas.

Aši iesim palīgā,

Vedīsim tos mājiņās.”

Bērnu uzdevums atkal attiecīgo krāsu knaģītšus piestiprināt kastītes malām.

Krāsainā sētiņa. No kartona tiek izgriezti 4 pamatkrāsu taisnstūri - sarkans, dzeltens, zaļš, zils. Sagatavo tādu pašu krāsu knaģītšus. Bērniem jāuzceļ sēta, pie sarkanā kartona jāpiestiprina sarkanie knaģīši, pie dzeltenā - dzeltenie utt. Drošākie bērni- Matīss, Krišs, Raimonds neļāva citiem bērniem vākt un šķirot knaģītšus. Vienmēr gribēja paņemt visus knaģus un tad no savām rokām stiprināt pie kastītēm, veidot sētu. Tika izspēlēts atsevišķi- meitenes un zēni atsevišķi, tādā veidā pievēršot lielāku vērību tiem bērniem, kuriem nesanāca tik labi. Alise, Krišs un Matīss atpazīst krāsas, pārējiem bērniem ir nepieciešams palīdzēt. Šīs rotaļas elementi bija brīvi pieejami bērniem, stāvēja redzamā vietā, tāpēc tika atkārtota ik reizi, kad bērni izrādīja interesi par šo rotaļu. Gita un Elvija gandrīz nemaz nepazīst krāsas, atdalīja tikai dzeltenos knaģītšus un zilos. Tika strādāts individuāli ar šīm meitenēm, rādīts, stāstīts, kura krāsa ir kura, tika šķirots pa kastītēm.

Pica. Šī ir muzikālā rotaļa, kurā tiek attēlota picas cepšana. Skan mūzika bez vārdiem, skolotāja dzied:

Mīklu, mīklu mīcām,

Mīklu rullējam.

Lielu plāceni izklājam.

Ko mums picai vajadzēs?

Desu sīki sagriežam,

Sieru kopā rīvējam.

To pa virsu paberam.

Kas mums vēl ir palicis?

Kečups- tas ir vajadzīgs!

Pica cepās, cepās, krāsnī čurkst.

Mmm, cik gardi smaržo.

Galvenokārt, kustības notiek tikai ar rokām. Lielākā daļa bērnu zina, kas ir pica, ir arī to ēduši. Alise, Elvija un Gita ļoti kautrīgi izpildīja kustības. Matīss un Raimonds ļoti enerģiski visu atkārtoja, teica, ka vēlas vēl cept picu. Disks ar šo dziesmu skan pēcpusdienā, bet netiek izspēlēta šī rotaļa. Varēja novērot, ka Krišs, Matīss un Alise, izdzirdot dziesmu, izpildīja kustības. Krišs šo muzikālo rotaļu ir mācījies Yamaha mūzikas skoliņā, tā viņam bija pazīstama jau no pirmās reizes, kad tika mēģināta izspēlēt, pildīja kustības, kuras bija iemācījies Yamaha skolā.

Runas spējas ir atkarīgas ne tikai no artikulārā aparāta treniņa, bet arī no roku kustībām. Jo veiklāki bērnam būs pirkstiņi, jo vieglāk un pareizāk bērns runās. Tika izvēlēta rotaļnodarbība, kurā bērns pats var pagatavot mūzikas instrumentu no dabā atrodamajiem materiāliem. Šis darbs ar bērniem bija individuāls, strādājot ar diviem bērniem vienlaicīgi, lai tiktu pievērsta uzmanība bērnu darbošanās un izziņas interesei.

Mūzikas instrumenta izveide. Bērnam tiek piedāvāti dažādi materiāli, ko pildīt iekšā trauciņā. Tie ir- smalkās smiltis, rupjākas smiltis, mazi akmentiņi. Tika piedāvāts arī izmantot pupiņas, mannu, grūbas, makaronus, sāli. Iepriekš tika sagatavoti trauciņi, kuros bērt izvēlētos materiālus. Bērnam ir iespēja izvēlēties un pagatavot divus muzikālos instrumentus, lai varētu salīdzināt starp saviem instrumentiem, kādu kurš izdod skaņu, kad to pakrata. Tiek piedāvāts bērniem izrotāt savus mūzikas instrumentus, pielīmēt pogas, aptīt ar dziju, apkrāsot. Kad visi bērni ir pagatavojuši instrumentus, notiek kopīga rotaļa par vēja ceļojumu. Bērni izpilda kustības ar mūzikas instrumentiem ļoti, ļoti klusu, tad ir viegls vējiņš, tad mazliet, tas nozīmē, ka tuvojas lietus un tad pavisam skaļi, rībinot arī kājas, tas nozīmē, ka ir viesuļvētra. Izpildīta rotaļa arī no otra gala, kad sākumā ir viesuļvētra un pamazām viss pierimstas. Bērniem ir pieejami savi izveidoti instrumenti visu laiku. Kad bērni vēlas, tad var paspēlēties ar tiem.

Bērniem patika vairāk skandināt ritma instrumentus, nevis tos gatavot. Pietrūka pacietības bērt trauciņos materiālus. Šī darbošanās tika sadalīta uz divām dienām. Vienā dienā bērni sabēra trauciņos materiālus, otrā dienā izrotāja savus instrumentus. Matīss ar Raimonu nelika nost instrumentus līdz pat gulētiešanai, arī pēcpusdienā, kad pamodās, uzreiz ķērās klāt un spēlēja. Citus bērnus tas ieinteresēja un pēcpusdienas cēlienā arī izspēlējām par vēju. Bērni vecākiem rādīja, kā ar instrumentiem var izveidot vēja skaņas, kā klusāk un kā skaļāk. Ar šiem pašiem instrumentiem notika arī citu skaitāmpantiņu skaitīšana.

Ikvienas bērna darbības laikā tika piemeklēti un skaitīti skaitāmpantiņi, lai bērnam darbošanos padarītu jautrāku un jēgpilnāku. Piemēram, ejot pastaigā:

Viens pa ceļu gāja,

Imitē soļošanu.

Priekšā bija māja,
Iekšā kādu rāja,
Jo viņš nezināja,
Kura labā, kura kreisā kāja.

*Rāda ar plaukstām jumtiņu.
Krata pirkstu.
Rausta plecus.
Izliek priekšā labo, tad kreiso kāju.*

Ģērbjoties, velkot cimdiņus:
Šis pirkstiņš vectētiņš,
Tas pirkstiņš vecmāmiņa.
Šis pirkstiņš tētis,
Tas pirkstiņš māmiņa.
Bet tas pats maziņais,
Tas jau tas labiņais.

Vāru vāru putriņu, *(maisa ar rādītājpirkstu plaukstā)*
Pieci milti katliņā; *(pieskaras pie katra pirkstgala ar rādītājpirkstu)*
Šim dos, tam dos, šim dos, tam dos, *(pēc kārtas pieliec katru pirkstiņu, sākot ar īkšķi)*
Tam nepietika; *(pieliec mazo pirkstiņu, viegli saspiež visu plaukstu)*
Tas aizskrēja sūdzēties
Memm, memm, man putras nedeve!!! *(ar roku pārskrien puncim un sūdzoties pakutina ausi vai padusi).*

Raudzīsim, kā to lai darām, *(pieliek pie pieres roku un raugās tālumā)*
Kā visus desmit saskaitīt varam. *(ātri izkustina pirkstiņus, kā pianists pirms spēlēšanas)*
Viens, divi, trīs - tie citi būs drīz! *(liec pēc kārtas klāt vienu pirkstiņu)*
Četri, pieci, seši - tie mums ar' nav sveši. *(tas pats)*
Septiņi, astoņi, deviņi - areče nu, kur viņi! *(tas pats)*
Pieliec vēl vienu klāt,
Nu visi desmit ir akurāti! *(pieliec pēdējo un tad uzvaroši paceļ abas dūrītes)*

Ikdienā, dzīvojoties ar bērniem, rotaļājoties, tika pievērsta īpaša uzmanība bērnu saskarsmei ar pieaugušo, bērnu runāšana ar pieaugušo, ar skolotāju. Skolotājs nespēj veltīt vienam bērnam tik daudz laika dienā, lai ar viņu aprunātos, runātu par kādu tēmu konkrēti vai runāties vispārīgi. Tāpēc bakalaura darba praktiskā pētījuma laikā katru dienu tika veltīts laiks katram no bērniem, lai varētu aprunāties, pārrunāt dienas norisi, dažādus notikumus. Ja bērnam ir interesanta sarunas tēma, tad bērns sāk runāt vairāk un vairāk. Tas vēlreiz pierāda, ka ar bērnu ir vairāk jāsarunājas, tad arī bērnam valoda sāks atraisīties. Izspēlētās rotaļas labvēlīgi ietekmēja bērnus, lika vairāk atraisīties bērnu valodai, bērni savstarpēji vairāk komunicēja, kļuva drošāki. Tika novērots, ka bērni vairāk sarunājas ar skolotāju, ar vecākiem. Katru dienu notika kaut kas jauns, tika izspēlētas dažādas rotaļas. Dažās rotaļās neizdevās bērnus ieinteresēt, bet tad tās rotaļas tika izspēlētas citā dienas laikā, kad bērni bija izgulējušies vai tad, kad bērni bija paēduši, atkarīgs no situācijas. Rotaļu gaita tika arī mainīta, jo reizēm bērni negribīgi pildīja kustības, tad bija nepieciešams kaut ko pamainīt, tad atkal bērniem radās interese un varēja turpināt rotaļāties.

2.4. Atkārtotas novērošanas rezultātu apstrāde un analīze

Lai uzzinātu, kā ir sekmējušies bērnu runa pētījuma beigās, tika veikts atkārtots bērnu novērojums un iegūtie rezultāti tika atspoguļoti tabulā (skat.4. tabulu), izmantojot tos pašus testus. Lai varētu salīdzināt vai ir uzlabojušies vai nav uzlabojušies rādītāji, izpētes un testa rezultāti pirms un pēc pētījuma tiek apkopoti vienā tabulā.

4.tabula. Bērnu izpēte novērojot

	Runājot par sevi, sauc sevi vārdā	Runā pirmos trīs vārdu teikumus „bērnu valodā”	Nosauc visus 10 testa attēlos redzamos priekšmetus	Lieto skaitļavārdu „divi”, apzīmējot vairākus priekšmetus	Nosauc priekšmetus daudzskaitlī vienā no testa B attēliem	Nosauc divas testa C attēlos redzamās darbības
Alise	B/B	D/B	D/B	D/D	R/D	R/D
Matīss	D/B	B/B	B/B	B/B	B/B	D/B
Gita	D/D	D/B	D/D	D/D	R/D	D/D
Emīls	D/D	B/B	D/B	D/B	D/B	R/D
Elviņa	R/D	D/D	R/D	R/D	R/D	R/D
Krišs	B/B	B/B	D/B	D/D	B/B	D/B
Raimonds	R/D	B/B	D/B	D/B	B/B	D/B

Pamatojoties uz izstrādātajiem kritērijiem, pētījuma beigās, tika izveidoti šādi bērnu raksturojumi:

Alise: Meitene ir kļuvusi atvērtāka, labprāt ritmizē ar skaņu instrumentiem, piedalās rotaļās. Rotaļu laikā ir apguvusi skaitāmpantiņus rotaļām, mēģina skaitīt līdzī. Alise daudz vairāk spēlējas ar bērniem. Iepazīstot kādu pieaugušo vairāk, pavadot laiku kopā, sāk runāt par ikdienas lietām-mazgāt rokas, paņemt karoti, paēst pusdienas, gulēt pusdienlaiku. Ir ievērojami samazinājušies „bēbīšu valoda”. Ir apguvusi vārdus, kuri saistās ar ikdienas lietām bērnu dzīvē. Vairāk pievērš uzmanību attēlos norādītajām darbībām. Labprāt pēta attēlus, nosauc redzamās lietas, arī darbības.

Matīss: Ir iemācījies ieklausīties skolotājas teiktajā un atkārtot. Parāda citiem, ka zina rotaļā izmantojamās skaitāmpantiņas. Rotaļājoties ar citiem grupiņas bērniem, pamāca citus, kā pareizāk

pēc viņa domām ir jāliek klucīši, pa kuriem ceļiem ir jābrauc automašīnai. Ir iemācīties nosaukt darbības redzamajos attēlos, arī attēlos, kuri nav testā, bet arī bērnu grāmatās.

Gita: Joprojām kautrīga, bet ātri vien atveras un parāda sevi kā patstāvīgu meiteni. Priecājas par saviem panākumiem. Labprātāk sākusi izmantot skaņu instrumentus. Iesaistās rotaļās ar citiem bērniem, ja vien ir skaidri saprotami spēles noteikumi. Ir palielinājies vārdu krājums, ir sākusi runāt teikumos, kuros ir vairāk par diviem vārdiem. Testa B attēlos nosauc dažus priekšmetus daudzskaitlī. Zina nosaukt visas Testa C attēlos redzamās darbības, bet kautrējas un nenosauc.

Emīls: Kļūst patstāvīgāks, darbojas ar lielāku interesi. Ja redz, ka viss sanāk, tad ar sevi lepojas un dara visu vēl cītīgāk. Ir pārgājusi vēlme visus bērnus pārkliegt, uzmanīgāk ieklausās skolotājas teiktajā. Nosauc visus testa A attēlos redzamos priekšmetus, spēj dažus raksturot vairāk. Nosauc testa attēlos redzamās darbības. Rāda pasaku grāmatas un nosauc darbības.

Elvija: Ir izveidojies kontakts ar citiem grupas bērniem, piedalās rotaļās, ritmizē instrumentus, izpilda kustības. Vienkāršus vārdus rotaļu laikā mēģina atkārtot. Kad uz bērnudārzu atnāk mamma, tad Elvija atkal sakautrējas, bet garderobē mammai stāsta, ko ir darījusi pa dienu. Dažreiz sevi sauc vārdā. Nosauc gandrīz visus attēlos redzamos priekšmetus, lieto skaitļavārdu „divi”, apzīmējot vairākus priekšmetus. Spēj nosaukt dažus no attēliem daudzskaitlī. Nosauc darbības, bet ne visas, kas redzamas attēlos. Skaidri zina, ka guļamistabā uz sienas attēlā lāči čuč un pelītes ēd sieru.

Krišs: Zēns ir kļuvis vēl atvērtāks, pirmais skrien uz nodarbību vietu, izdala visiem skaņu instrumentus, reizēm pamāca citus bērnus, kā darīt pareizi. Krišs ir sācis apmeklēt Yamaha mūzikas skoliņu. Nosauc visus attēlos redzamos priekšmetus, meklē šos priekšmetus grupiņā, atnes un parāda arī citiem bērniem. Nosauc attēlos redzamās darbības, pievieno kādu skaņu norādītajai darbībai.

Raimonds: Ļoti ieklausās skolotājas teiktajā, klausās uzmanīgi rotaļu tekstus, visu izpilda. Ir kļuvis nopietnāks tieši rotaļu laikā. Skaņu instrumentus izpēta cītīgi, ieklausās to izdotajās skaņā. Raimonds pētījuma laikā ir sācis darboties Yamaha mūzikas skoliņā, kas dod papildus iespējas attīstīt runu un bagātināt valodu. Ir sācis atpazīt sevi kā Raimondu, runājot par sevi, sauc sevi vārdā. Nes grāmatas un lūdz, lai tiktu kopīgi skatītas grāmatas, tad sauc grāmatas attēlos redzamās darbības, nosauc arī priekšmetus daudzskaitlī.

Veicot atkārtotu bērnu novērojumu pētījuma beigās, tika konstatēts, ka bērni apgūst skaitāmpantiņus un rotaļnodarbību dziesmiņas diezgan ātri, ja tos vairākas reizes atkārtot. Jo vairāk skaitāmpantiņus, dziesmas mācās, jo bagātāka kļūst valoda bērnam. Iemācītos skaitāmpantiņus spēj atkārtot arī bez skolotājas priekšā teikšanas, izmanto arī rotaļās ar citiem bērniem.

Secinājumi

1. Viens no pirmsskolas perioda psihiskās attīstības priekšnosacījumiem ir rotaļa. Bērns sevi sāk identificēt ar noteiktām lomām, sāk ievērot rotaļu noteikumus, seko tiem līdzī, tādējādi attīstot paškontroli, pašapziņu un normu izpratni, apgūst sociālās uzvedības normas.
2. Analizējot pedagogu un psihologu atziņas par bērnu runas attīstību, var secināt, ka runas attīstība ir viens no galvenajiem attīstības rādītājiem, ka liela nozīme bērna personības veidošanā ir vispusīgai bērna attīstībai. Runa nevar attīstīties, ja nav sarunu biedru.
3. Tā kā bērns uzkrāj savu iegūto pieredzi, kas tieši ietekmē bērna attīstību, tad tas, cik pozitīvi notiek šī attīstība tiešā veidā ietekmē bērna runas attīstību.
4. Līdz ar runas attīstīšanos, attīstās bērna domāšana- bērns ne tikai apvieno priekšmetus pēc to ārējām pazīmēm, bet sāk izdalīt priekšmetu būtiskās īpašības, grupē tās pēc materiāla, īpašībām.
5. Runas attīstība bērniem notiek nepārtraukti, bet visaktīvāk tas notiek apmēram divu gadu vecumā, kad bērns spēj saprast, ko pieaugušais runā bez uzskates līdzekļiem.
6. Bērnam sarunāties ir interesanti, dažkārt to dara tāpēc, ka vēlas klausīties savā balsī, izmēģināt dažādus vārdu variantus, izmēģināt balss skaļumu. 2-3 gadu vecumā bērns spēj izteikt savas domas vienkāršos teikumos.
7. Bērniem ļoti interesē pasaku lasīšana, jo pasakās var dzirdēt vārdus, ko, iespējams, ikdienā nelieto.
8. Šajā vecumā sākas „kāpēcīšu” periods, tas nozīmē, ka bērni meklē cēloņsakarības starp lietām un to norisēm.
9. Rotaļas ir galvenais bērna dzīves norisē. Caur rotaļu bērns mācās, aug, izzina pasauli.
10. Ļoti daudz uzmanība jāveltī bērna rotaļām, lai tās būtu ar saturu, ar izglītojošu raksturu.
11. Ir ļoti daudz rotaļu veidi, kuri ir piemēroti bērna runas veiksmīgai attīstībai.
12. Galvenais, ir runāt ar bērnu kā ar pieaugušo, bez pārspīlētas pamazināmās formas, tā saucamās „auklīšu” valodas.
13. Kaut arī liekas, ka bērns nesaprot ko runā pieaugušais, bērns visu uztver.

Literatūras un avotu saraksts

1. Brice, B. (2007). *Pirkstiņu rotaļas*. Izdevniecība RaKa, 95 lpp.
2. Brice, B. (2013). *Viss sākas ar rotaļu*. Izdevniecība RaKa, 244 lpp.
3. Dzintere, D., Augstkalne, D. (2006). *Valoda- pirmsskolas vecuma bērnu sazināšanās līdzeklis rotaļās*. III Starptautiskā zinātniskā konference, 116.-120.lpp
4. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa- bērna dzīvesveids*. Izdevniecība RaKa, 194 lpp.
5. Dzintere, D., Stangaine, I. (2005). *Rotaļa- bērna dzīvesveids*. Izdevniecība RaKa, 182 lpp.
6. Elnebija, I. (----). *Pakāpieni bērna attīstībā*. Sabiedrības apgāds „Pētergailis”, 47 lpp.
7. Freiberga, I., Dzintere, D., Augstkalne, D. (2009). *Bērna valoda jaunradē un rotaļās*. SIA Izglītības soļi, 248 lpp.
8. Freiberga, I., Priede, L. (2007). *Bērns mācās izzināt pasauli*. SIA Izglītības soļi, 177 lpp.
9. Gazala, Š., (2009). *Laimīgais mazulis*. Zvaigzne ABC, 376 lpp.
10. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L. (2013). *Sociālā pedagoga palīdzība bērniem ar valodas sistēmas traucējumiem*. Rīga: SIA „N.I.M.S.”, 196 lpp
11. Holeicova, O., Kļindova, L., Berdihova, J. (1967). *Rotaļa bērnodārzā*. Rīga: Zvaigzne, 200 lpp.
12. Laviņa, M. (1992). *Rotaļas*. Rīga: Zvaigzne, 238 lpp.
13. Lieģeniece, D., Nazarova, I. (1999). *Veseluma pieeja valodas apguvē*. Rīga: RaKa, 112 lpp.
14. Ļubļinska, A. (1979). *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 382 lpp.
15. Markus, D. (2003). *Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC, 143 lpp.
16. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. (2000) Rīga: Mācību grāmata, 244 lpp.
17. Romenkova, V. (2008). *Bērns ģimenē un sabiedrībā*. SIA „Jēkabpils drukātava”, 75 lpp.
18. Rūķe-Draviņa, V (1993). *Latviešu meitene apgūst savu pirmo valodu*. Rīga: Dio Nordik
19. Skramane, V., (2009). *Uzdevumi bērna runas attīstībai*. Raksts publicēts 8.jūlijā, 2009.g. <http://www.mammamuntetiem.lv/articles/9368/uzdevumi-berna-runas-attistibai/>
(Skatīts 02.10.2016.)
20. Students, J.A. (1935). *Bērna, pusaudža un jaunieša psiholoģija*. Rīga: Autora izdevumā, 735 lpp.

21. Svence, G. (1998). *Personības attīstības psiholoģija*. Ievas Kalves datortalikums, 179 lpp.
22. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 158 lpp.
23. Šauere, A. (2009). *Padomi bērna runas attīstībai*. Raksts publicēts 8. jūlijā, 2009. g.
<http://www.mammamunteti.lv/articles/9369/padomi-berna-runas-attistibai/>
(Skatīts 01.05.2014.)
24. Špalleka, R. (2002). *Māmiņ, vai tu mani mīli?* Apgāds AURORA, 192 lpp.
25. Vigotskis, Ļ. (2002). *Domāšana un runa*. „Madonas poligrāfists”, 391 lpp.
26. Выготский, Л.С. (2002) *Психология*, Москва: ЭКСМО- Пресс, ---с
27. <http://www.delfi.lv/calis/enciklopedija/pareiza-runas-attistiba-no-pirmajiem-vardiem-lidz-sarezgitiem-teikumiem.d?id=44269871> (skatīts 13.11.2016.)
28. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_mac_programma.pdf (skatīts 12.09.2016.)
29. Регуш, Л., Орловой, А. (2010). *Педагогическая психология*. Учебное пособие- СПб Питер, 416с.
30. Ситаров, В.А. (2004). *Дидактика*. Издательский центр "Академия" 358с.

Pielikumi

Zaķa burkāni

Rotaļas norise: bērni sēž aplī uz grīdas, rokas uzlikuši uz ceļgaliem. Rotaļas vadītājs (skolotājs) skandē:

<i>Zaķis nesa zaķēniem</i>	(ritmiski piesitieni pa ceļgaliem)
<i>Maisā gardus burkānus;</i>	
<i>Paklūp zaķis, saplīst maiss,</i>	(piesit abas plaukostas pa grīdu, tad sasit plaukostas)
<i>Ripo projām nesamais.</i>	(„kamoliņa” tīšanas kustības)
<i>Ai,ai,ai, kā tad tā?</i>	Pie „ai,ai,ai”pieliek plaukostas pie vaigiem, šūpo galvu)
<i>Ko nu grauzīs vakarā?</i>	(izpleš abas rokas, paceļ plecus)

Rudenī

Rotaļas norise: bērni sastājas aplī vai puslokā, katram rokās marakass. Skandējot izpilda aprakstā minētās kustības.

<i>Vējš koku zarus purina</i>	(šūpo virs galvas paceltus marakasus vai šeikerus)
<i>Un sārtās lapas izkaisa;</i>	(grabinot marakasu, lēnām nolaiž roku lejā)
<i>Skat, čāpo mazais ežulis,</i>	(ritmiski pārliet marakasu no vienas rokas otrā)
<i>Nes līdzī lapu nebēdnis:</i>	(veic izstieptas rokas kustību puslokā virs galvas)
<i>Saltā ziema drīz būs klāt-</i>	
<i>Jāsāk migai lapas krāt.</i>	(grabina marakasu, beigās pietupstas)

Cepu piparkūkas

<i>Cepu, cepu piparkūku</i>	Sit plaukostas, tās grozot.
<i>Vienu lielu, vienu mazu;</i>	Rāda lielumus- rokas izpleš lati, tad tās satuvina.
<i>Tā lielā- māmiņai,</i>	Pastiepj rokas uz priekšu, it kā kaut ko pasniegtu.
<i>(Tā lielā- tētiņam),</i>	
<i>Tā mazā- meitiņai.</i>	

(Mazā- man pašam).

Piespiež abas plaukstas pie krūtīm.

Mārīte

Mārīte pa roku lien,

Ar labās rokas četriem pirkstiem „tipina”
tāpat kā

Augšup, augšup, augšup vien!

Mārīte pa kreiso roku uz augšu līdz elkonim.

Piesit savām kājiņām,

Viegli labās rokas pirkstu piesitieni pa kreiso
roku.

Žvikts- uz savām mājiņām!

Sasit plaukstas un paslēpj rokas aiz muguras.

Bitīte

Zum, zum, zum, zum,

Labās rokas pirksti savilkti dūrītē,
rādītājpirksts

Pāri ziediem lidoju;

Izstiepts-tā ir „bitīte”.

Zum, zum, zum, zum,

Skandējot tekstu, pirkstu ritmiski apļo.

Atkārtojot

Es čakli strādāju.

Tekstu, darbojas kreisās rokas rādītājpirksts.

Skaitāmpantiņš sasveicinoties.

Rītos draugus satiekam,

(plāta rokas, pamāj uz abām pusēm ar plaukstiņām)

Visus mīļi sveicinām.

Bet kā? Lūk tā!

(rausta plecus, izstiepj rokas sev priekšā)

Bet kā? Lūk tā!

Sunīt's rej: vau, vau, vau!

(atdarina suņa riešanu)

Kaķīt's ņaud: ņau, ņau, ņau!

(atdarina kaķa ņaudēšanu)

Cālis olā: čau, čau, čau!

(pamāj ar roku visiem bērniem)

Odiņš sīc: ī, ī, ī!

(sīkiem solīšiem tipina)

Pele pīkst: pī, pī, pī!

(sīkiem solīšiem apgriežas ap savu asi)

Bet mēs visi- labrīt!

(ar abām rokām pamāj)

Pica.

Mīklu, mīklu mīcām,

Ar rokām rāda, kā tiek mīcīta mīkla

Mīklu rullējam.

Kā tiek rullēta mīkla ar rulli

Lielu plāceni izklājam.
Ko mums picai vajadzēs?
Desu sīki sagriežam,
Sieru kopā rīvējam.
To pa virsu paberam.
Kas mums vēl ir palicis?
Kečups- tas ir vajadzīgs!
Pica cepās, cepās, krāsni čurkst.
Mmm, cik gardi smaržo.

Rūķīši.

„Dzīvoja reiz rūķīši.
Katrs savā mājiņā.”
Knaģi tiek izbērti, sajaucot tos, skaitot pantiņu:
„Izgāja tie pastaigāt
Un sajauca mājiņas.
Aši iesim palīgā,
Vedīsim tos mājiņās.”

Imitē izklāšanas kustības
Plāta rokas, rausta plecus.
Uz rokas rāda, kā griež desu.
Rāda, kā rīvē sieru
Izkaisa sieru pa picu.

Ar abām rokām rāda, kā spiež kečupu no pudeles.

Smaržo gaisu, rāda, cik labi smaržo pica.

Tests A

Tests B

Tests C

Intervija skolotājiem

Intervijas mērķis: uzzināt skolotāju viedokli par rotaļu lomu bērna runas un citu iemaņu attīstībā.

1. Vai jūsu grupas bērni labprāt piedalās rotaļās un izrāda interesi par tām?
2. Vai, jūsuprāt, rotaļas attīsta bērna runu un ja jā, tad kādas rotaļas?
3. Vai bērni rotaļu laikā cenšas atkārtot skaitāmpantiņus?
4. Kādas vēl ir iespējas attīstīt bērnu runu?
5. Kā skaitāmpantiņu izmantošana rotaļās var sekmēt runas attīstību?
6. Cik liela loma ir vecāku līdzdalībai bērna runas attīstīšanā?